

Petrićeva *ars historica* u preradi Thomasa Blundevillea

STJEPAN ŠPOLJARIĆ

Filozofski fakultet Družbe Isusove

HR-10000 Zagreb

stjepan.spoljaric@ffdi.hr

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno/Received: 12. 11. 2009.

Prihvaćeno/Accepted: 27. 11. 2009.

Prvo englesko djelo o umijeću historije (*ars historica*) napisao je Thomas Blundeville, a objavljeno je 1574. godine pod naslovom *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*. Svoje djelo Blundeville je sastavio prema djelima dvaju pisaca: *Della historia diece dialoghi Frane Petrića* i *Delle osservationi et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie Giacomina Aconcija*.

Zbog toga što izabire samo drugu polovicu Petrićevih dijaloga o povijesti, od šestog do desetog, kao i zbog toga što izabrane dijaloge ne prevodi u cijelosti, Blundevilleovo se djelo može smatrati zbirkom. Izabrane dijelove Petrićevih dijaloga Blundeville je mnogo puta kratko ili ispuštao, a često se služio i inverzijom te interpolacijom. Zato je Blundevilleovo djelo prerada, a ne prijevod Petrićeva djela. U svojoj preradi engleski autor ignorira Petrićeve teoretske napore i donosi zbirku pravila u kojoj prevladava Blundevilleov interes za utilitarnim karakterom historije.

Ključne riječi: Frane Petrić, *Della historia diece dialoghi*, Thomas Blundeville, zbirka pravila, Giacomo Aconcio, *ars historica*.

1. Uvod

U Londonu je 1574. godine tiskano djelo koje je engleski pisac Thomas Blundeville (1522?-1606?) naslovio *The true order and Methode of wryting and reading Hystories according to the precepts of Francisco Patricio, and Accontio Tridentino, tvvo Italian vvriters, no lesse plainly than briefly set forth in our vulgar speach, to the great profite and commoditye of all those that delight in Hystories*.¹ Ponovljena izdanja ovoga djela otisnuta su tek tijekom 20. stoljeća: drugo izdanje (1940) sadržava moderniziran prijepis Blundevilleova teksta unutar članka Hugh G. Dicka;² treće izdanje (1979) sastoji se od pretiska izvornog Blundevi-

lleova izdanja iz 1574. godine;³ četvrto, kritičko izdanje (1986), uredio je Hans Peter Heinrich.⁴

Razlog zbog kojega Blundevilleovo djelo iz druge polovice 16. stoljeća istraživačima hrvatske filozofske baštine mora biti od izuzetne važnosti jasan je već iz njegova naslova, koji u prijevodu na hrvatski jezik glasi: *Pravi poredak i metoda pisanja i čitanja historija prema pravilima Frane Petrića i Aconcija Tridentinca, dva talijanska pisca, kratko i jasno prenijetih na naš pučki jezik, na veliku korist i zadovoljstvo svih onih koji uživaju u historijama*. Dakle, već u naslovu autor najavljuje da je svoje djelo sastavio prema "dva talijanska pisca": Cresaninu Frani Petriću i Tridentincu

1 Thomas Blundevill, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories according to the precepts of Francisco Patricio, and Accontio Tridentino, tvvo Italian vvriters, no lesse plainly than briefly set forth in our vulgar speach, to the great profite and commoditye of all those that delight in Hystories*. By Thomas Blundevill of Nevvton Flotman in Norfolke (Imprinted at London: By VVillyam Seres, 1574).

2 Hugh G. Dick, "Thomas Blundeville's *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)", *The Huntington Library Quarterly* 2 (1940), pp. 149-170. Prijepis Blundevilleova teksta nalazi se na pp. 154-170.

3 Thomas Blundeville, *The true order of wryting and reading hystories*, London, 1574, The English Experience: its record in early printed books published in facsimile, Number 908 (Amsterdam: Theatrum orbis terrarum, Ltd. / Norwood, N.J.: Walter J. Johnson, Inc. 1979).

4 Thomas Blundeville, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, Bibliotheca humanistica. Bd. 2, herausgegeben, eingeleitet und kommentiert von Hans Peter Heinrich (Frankfurt am Main, Bern, New York: Verlag Peter Lang, 1986). U članku koristim Blundevilleov tekst koji je otisnut u ovom izdanju i to na način da slijedim izvornu paginaciju: ff. 1r-Hij3v. Napominjem da izdanje sadržava i suvremenu paginaciju Blundevilleova teksta: pp. 1-64.

Giacomu Aconciju. U uvodnoj posveti Robertu Dudleyu, grofu od Leicestera, Blundeville izričito napominje da je ovo djelo “djelomično sakupio iz deset dijaloga Frane Petrića.”⁵ Dakle, Blundevilleovu je djelu za tekstualni predložak poslužilo Cresaninovo djelo *Della historia diece dialoghi (Deset dijaloga o povijesti)*.⁶ Što se tiče drugog tekstualnog predloška njegova djela, Blundeville u istoj posveti ističe da se djelomično poslužio i dijelovima “iz malog pisanog traktata, kojega je moj stari prijatelj, koga se rado sjećam, Aconcio prije ne tako puno godina predstavio u Vašu čast na talijanskom jeziku.”⁷ Traktat na kojega Blundeville upućuje, Giacomo Aconcio (oko 1520-1566/67) napisao je pod naslovom *Delle osservazioni et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie*. Budući da je taj traktat prvi puta tiskan tek 1932. godine,⁸ znači da ga je Blundeville poznavao u rukopisu.

Premda postoje prijepori oko vremena nastanka Aconcijeva traktata,⁹ ističem da podatke o njemu registrira *Kalendar službenih dokumenata*, koji se odnosi na vladavinu engleske kraljice Elizabete I. za kolovoz 1564. godine.¹⁰ O vremenu nastanka Aconcijeva traktata važna je i uvodna autorova rečenica iz posvete u kojoj Roberta Du-

dleya ne oslovljava titulom grofa od Leicestera (*Earl of Leicester*),¹¹ a koju je titulu Dudley od kraljice Elizabete I. primio nešto kasnije - u rujnu 1564. godine.¹² Na temelju iznijetih podataka zaključujem da je Aconcijev traktat o historiji svakako morao nastati prije rujna 1564. godine. Međutim, u ovom je istraživanju puno važnije ukazati na to da je Robert Dudley pozveznica između Aconcija i Blundevillea. Naime, činjenica da oba autora svoja djela o historiji posvećuju upravo Dudleyu, govori u prilog tome da je on bio njihov patron.

¶ The true order
and Methode of wryting
and reading Hyltories, ac-
cording to the precepts of Franci-
sco Patricio, and Acontio Triden-
tino, two Italian writers, no lesse plainly
than briefly, set forth in our vulgar speech,
to the great profite and commodite of all
those that delight in Hystories. By
Thomas Blundeuill of New-
ton Flotman in Nor-
folke.

Anno. 1574.

¶ Imprinted at London
by VVillyam
Seres.

Slika 1. Naslovnica Blundevilleova djela: Thomas Blundevill, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (Imprinted at London: by VVillyam Seres, 1574).

5 Thomas Blundeville, “The epistle, to the most Noble Earle of Leicester”, u: Blundeville, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, ff. Aijlr-Aijlv, na f. Aijlv: “I partly collected out of the tenne Dialogues of Francisco Patricio.”

6 Francesco Patricio, *Della historia diece dialoghi di m. Francesco Patricio: ne'quali si ragiona di tutte le cose appartenenti all'istoria, & allo scriuerla, & all'osseruarla* (In Venetia: Apresso Andrea Arrivabene, 1560).

7 Blundeville, “The epistle, to the most Noble Earle of Leicester”, f. Aijlv: “and partly out of a litle written Treatyse, whych myne olde friende of good memorie, Acontio did not many yeares since present to your Honour in the Italian tongue.”

8 Jacobus Acontius, “Delle osservazioni et avvertimenti che haver si debbono nel leger delle historie”, u: Walther Koehler, Erich Hassinger (hrsg.), *Acontiana. Abhandlungen und Briefe des Jacobus Acontius, Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften* (Heidelberg: Winter, 1932), pp. 88-94. Drugo izdanje Aconcijeva traktata objavljeno je 1944. godine: Giacomo Aconcio, “Delle osservazioni et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie”, u: Giorgio Radetti (a cura di), Giacomo Aconcio, *De methodo e opuscoli religiosi e filosofici* (Firenze: Vallecchi, 1944), pp. 305-313.

9 Radetti smatra da bi Aconcijev traktat trebalo smjestiti u razdoblje od kraja 1562. do 1564. godine. Vidi u: Giorgio Radetti, “Introduzione”, u: Giorgio Radetti (a cura di), Giacomo Aconcio, *De methodo e opuscoli religiosi e filosofici* (Firenze: Vallecchi, 1944), pp. 3-73, na p. 57.

10 Robert Lemon (ed.), *Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reigns of Edward VI., Mary, Elizabeth, vol. 1: 1547-1580* (London: Longman, Brown, Green, Longmans, & Roberts, 1856), p. 243: “August (?) 53. Manuscript treatise in Italian, on the use and study of history, dedicated to Sir Robert Dudley, afterwards Earl of Leicester, by Giacopo Acontio.”

11 Aconcio, “Delle osservazioni et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie”, p. 305: “Allo illustrissimo signor suo osservandissimo il signor Roberto Dudleo, cavalier dell'ordine et gran scudiero di S. M.tà Ser.ma Giacopo Acontio.”

12 Lemon (ed.), *Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reigns of Edward VI., Mary, Elizabeth, vol. 1: 1547-1580*, p. 244: “Sept.[ember] 29. 64. Ceremonial of creation of Sir Robert Sutton, alias Dudley, to be Baron of Denbigh and Earl of Leicester.”

Slika 2. Grb Roberta Dudleyja, grofa od Leicestera, otišnutog na poleđini (f. 1v) naslovnice prvoga izdanja iz 1574. godine. Riječi “Firmo Appoggio”, koje stoje iznad grba, predstavljaju administrativnu formulu preuzetu iz talijanskog, a znače “uz potporu”. Prema tome, Blundevilleovo djelo nije samo posvećeno Robertu Dudleyju, nego je i tiskano uz njegovo odobrenje i financijsku potporu.

2. Duhovno-povijesni kontekst Blundevilleova djela

Sir Robert Dudley (1532-1588) pripada najvišem sloju engleske aristokracije elizabethinskog doba. Njegov politički uspon počinje od trenutka stupanja na vlast kraljice Elizabete I., kada je imenovan članom najužeg kruga *Kraljevskog savjeta (Privy Council)*. Njegov visoki status okrunjen je 1564., kada mu kraljica dodjeljuje i dvorsku funkciju “Master of Horse”.¹³ Uz obnašanje najviših političkih dužnosti, grof od Leicestera u engleskoj je povijesti zapamćen i

kao patron lijepih umijeća i znanosti.¹⁴ Osobito je poznata njegova izdašna potpora engleskom kazalištu, slikarstvu i književnosti.¹⁵ Dudleyevu ulogu na ovom području njegova djelovanja ističe i Frances Yates: “Leicester i Sidney su bili vođe elizabethinske renesanse”.¹⁶ Ovu ulogu, međutim, grof od Leicestera nije mogao steći kao zaštitnik samo engleskih, nego i talijanskih renesansnih autora. Upliv talijanske renesanse, koji je započeo još u doba dinastije Tudora,¹⁷ u Engleskoj se poklapa s pojavom protestantizma, što na primjeru elizabethinskog doba naglašava Graham Perry, koji u utjecajne zaštitnike humanističkog obrazovanja i protestantske književnosti ubraja i grofa od Leicestera.¹⁸

Upravo ova veza između protestantizma i humanističkog obrazovanja karakteristična je za Giacoma Aconcija (oko 1520-1566/67). Kao protestant, Aconcio 1556. napušta Italiju, privremeno boravi u Bazelu, Zürichu i Strasbourgu, da bi se od rujna 1559. godine trajno nastanio u Engleskoj, gdje je djelovao kao kraljevski inženjer i konstruktor.¹⁹ Pod zaštitom Roberta Dudleya pripadao je

¹³ Henry Colin, Gray Matthew, Brian Harrison (ed.), *Oxford Dictionary of National Biography: from the Earliest Times to the Year 2000*, vol. XV: Drysdale - Ekins (Oxford: Oxford University Press, 2004), s.v. “Dudley, Robert” (autor Simon Adams), pp. 92-112, na p. 98b.

¹⁴ Iz toga doba sačuvano je svjedočanstvo Geoffreya Whitneyja o Dudleyju kao patronu lijepih umijeća: Geoffrey Whitney, “The epistel to the right honorable, my singvler good Lorde and Maister, Robert Earle of Leycester, Baron of Denbigh, Knight of the moste noble orders of the garter, and of saincte Michaël, Maister of her Maiesties horse, one of her Highnes moste honorable priuie Counsaile, and Lorde Lieutenant and Capitane Generall of her Maiesties forces in the lovve countries”, u: Geoffrey Whitney, *A choice of emblemes, and other deuises, for the moste parte gathered out of sundrie writers, Englished and moralized*. (Imprinted at Leyden: In the house of Christopher Plantyn, by Francis Raphelengius, 1586), ff.*2r-**3r, na f. **2r.

¹⁵ Colin, Matthew, Harrison (ed.), *Oxford Dictionary of National Biography: from the Earliest Times to the Year 2000*, vol. XV: Drysdale - Ekins, s.v. “Dudley, Robert”, p. 103a-103b. O ovom aspektu Leicesterova djelovanja vidi i: Eleanor Rosenberg, *Leicester, Patron of Letters* (New York: Columbia University Press; Oxford: University Press, 1955).

¹⁶ Frances Yates, *The Occult Philosophy in the Elizabethan Age* (London and New York: Routledge, 2004), p. 173: “Leicester and Sidney were the leaders of the Elizabethan Renaissance.”

¹⁷ John Hale, “The Beginnings of Interest: mid-Sixteenth to mid-Seventeenth Centuries”, u: John Hale: *England and the Italian Renaissance. The Growth of the Interest in its History and Art* (Oxford: Blackwell Publishing, 2008), pp. 1-21, na p. 2. Vidi i: Mary Thomas Crane, “Early Tudor Humanism”, u: Michael Hattaway (ed.), *A companion to English Renaissance Literature and Culture* (Oxford: Blackwell Publishing, 2003), pp. 13-26; Michael Wyatt, *The Italian Encounter with Tudor England. A Cultural Politics of Translation* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

¹⁸ Graham Perry, “Literary patronage”, u: David Loewenstein (ed.), Janel Mueller, *The Cambridge History of Early Modern English Literature* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), pp. 117-169, na p. 121.

¹⁹ Henry Colin, Gray Matthew, Brian Harrison (ed.), *Oxford Dictionary of National Biography: from the Earliest Times to the Year 2000*, vol. I: Aaron - Amory (Oxford: Oxford University Press, 2004), s.v. “Aconcio, Jacopo [Jacobus Acontius]” (autor A. G. Keller), pp. 161a-162b, na p. 161b.

njegovu kulturnom krugu u kojem se, prema pretpostavkama Hugh'a Dicka, nalazio niz uglednih Talijana: Giovanni Castiglione (†1597), Petruccio Ubaldini (oko 1524-1600) i Pietro Bizzarri (rođen oko 1525).²⁰

Da je Dudley za historiju zainteresiran kao i njegovi talijanski štićenici, potvrđuju Blundevilleove početne riječi iz posvete: "Poznavajući da Vaše Gospodstvo, među ostalim užicima, najviše uživa u čitanju historija..."²¹ Dakako, o Dudleyevu interesu za historiju pisao je i Perry, pri čemu je istaknuo njegovu ulogu u promicanju tadašnje engleske historiografije, kao što je uputio i na njezin kroničarski karakter.²² Tako, primjerice, Patrick Collinson upravo za ovo razdoblje bilježi: "1560-te svjedoče nečemu poput vrhunca u ratu kronika."²³ Izdanja tiskanih kronika, na koja Collinson upozorava, priređuju Grafton, Stow i Holinshed, a posvećena su upravo grofu od Leicestera.²⁴

Ova djela ilustriraju karakter tadašnje engleske historiografije, koja je u drugoj polovici 16. stoljeća bila zaokupljena objavljivanjem zbirki srednjovjekovnih kronika. A upravo su kronike ili anali, kako za Petrića, tako i za njegove talijanske suvremenike, kao uostalom i za dugu tradiciju pragmatičke historije, bili tek preduvjetom pisanja historije.²⁵ Kada se još Ciceron tužio na analistički karakter rane rimske historiografije, pred očima je imao grčki uzor te je smatrao da anali predstavljaju tek sirove materijale kojima nedostaje ures, odnosno retorička obrada pomoću koje bi

se od njih sačinila prava historija.²⁶ Ima li se u vidu ovaj uresni karakter govora, koji je ponajviše svojstven pjesništvu, tada ne čudi da analistički materijal također može biti polaznom osnovom i pjesničkog stvaranja, a o čemu u kasnim raspravama iz žanra *ars poetica* raspravlja i Petrić.²⁷ S obzirom na kroničarski karakter engleske historiografije elizabethinskoga doba, u ovom se aspektu primjećuje da su Stowove i Holinshedove kolekcije starih kronika poslužile kao izvor nadahnuća nizu Shakespeareovih historijskih drama.²⁸ Na ovu mogućnost snažno podsjeća Blundevilleov termin "poeticall Hystories",²⁹ kojega na usporednom mjestu u Petrićevu izvorniku nema. Ali zato u četvrtom dijalogu djela *Della historia diece dialoghi* Petrić zapisuje da je historija poput "kazališta prepuna svakovrsnih primjera."³⁰

Dok je dramsko stvaranje izdavanje zbirki kronika u elizabethinskoj Engleskoj uspješno koristilo, dotle je sličan efekt izostao na području historiografije. Stoga nije slučajno da je prvu historiju Engleske, a prema želji kralja Henrika VII., oko 1513. godine napisao Talijan Polidoro Virgilio (engleski: Polydore Vergil).³¹ To znači da je engleska kultura u aspektu historije tražila uzor u humanističkoj Italiji. Zaokupljenost talijanskim uzorom čini posve razložnim prividni paradoks da se jedno od prvih djela engleske historiografije odnosi na pregled talijanske povijesti, koje je William Thomas objavio 1549. godine.³²

Unutar ovog porasta interesa za historiju u Engleskoj, Aconcijev traktat, premda je ostao u rukopisu i nepoznat široj javnosti, predstavlja posljednji, teoretski aspekt koji je nedostajao engleskoj historiografiji. Naime, Tridentinčev traktat

20 Dick, "Thomas Blundeville's *The true order and Methode of writing and reading Hystories* (1574)", p. 153.

21 Blundeville, "The epistle, to the most Noble Earle of Leycester", f. Aij1r: "KNowyng your Honour amongst other your good delyghtes, to delight moste in reading of Hystories ..."

22 Perry, "Literary patronage", p. 123: "History held particular importance in Leicester's mind, both for arousing national pride and for inculcating a knowledge of statescraft. He patronised the chroniclers Richard Grafton, John Stow, and Ralph Holinshed."

23 Patrick Collinson, "English Reformations", u: Michael Hattaway (ed.), *A Companion to English Renaissance Literature and Culture* (Oxford: Blackwell Publishing, 2003), pp. 58-70, na p. 64: "The 1560s saw something of a climax in the war of the chronicles."

24 Richard Grafton, *An abridgement of the Chronicles of England* (London: In ædibus Richardi Tottyll, 1562); John Stow, *A summarie of Englyshe Chronicles* (London: In ædibus Thomæ Marshi, 1565); Ralph Holinshed, *The Firste volume of the Chronicles of England, Scotlande, and Irelande conteyning* (At London: Imprinted for Iohn Hunne, 1577).

25 Francesco Patritio, "Il Sanuto, ouero del fine dell'historia", u: Patritio, *Della historia diece dialoghi*, ff. 19b-24a, na ff. 22b-23a.

26 Marcus Tullius Cicero / Marko Tulije Cicero, *De legibus / Zakoni*, preveo Daniel Nečas Hraste (Zagreb: Demetra, 1996), pp. 8-11.

27 Frane Petrić, "Može li se od povijesti stvarati pjesništvo", u: Ljerka Schiffler, *Frane Petrić o pjesničkom umijeću. Izabrani tekstovi* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2007), pp. 117-134.

28 Mate Maras, "Uvod", u: William Shakespeare, *Historije*, preveo i priredio Mate Maras (Zagreb: Matica hrvatska, 2006), pp. 5-16, na p. 14.

29 Blundeville, "The epistle, to the most Noble Earle of Leycester", f. Eij3v.

30 Patritio, "Il Sanuto, ouero del fine dell'historia", p. 23r: "quasi in un pieno Teatro ogni maniera d'essempio."

31 [Polydorus Vergilius], *Polydori Vergilii vrbianatis Anglicae historiae libri XXVI* (Basileae: Apud Io. Bebelivm, 1534).

32 William Thomas, *The historie of Italie, a booke exceedyng profitable to be redde: Because it intreateth of the astate of many and diuers common weales, how thei haue ben & now be gouerned* (London: In Fletestrete in the house of Thomas Berthelet, 1549).

je prvo djelo iz žanra *ars historica* koje je uopće napisano u Engleskoj. Inače, *ars historica* se javlja od 40-tih godina 16. stoljeća, a izvorište ima u venetskoj kulturi. Riječ je o traktatima koji ne tematiziraju konkretne povijesne događaje, nego teoretske preduvjete historiografskog posla.³³ Među prvim venetskim autorima žanra *ars historica* nalazi se i Petrićev učitelj Francesco Robertello, koji je svoje djelo objavio 1548 godine.³⁴ Iz venetskog kulturnog svijeta ovaj se žanr uskoro proširio diljem Italije i Europe, a o čemu svjedoči i Blundevilleov traktat *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, koji je, po Kampsu, “prvi takav metahistorijski traktat koji je tiskan zasebno u Engleskoj.”³⁵

Budući da ovakav teoretski osvrt na načela, metode i smisao historiografije u Engleskoj nije proizlazio iz njezine vlastite tradicije, premda je odgovarao novoj potrebi osmišljavanja tamošnje historiografske prakse, onda je posve razumljivo da ga je Blundeville preuzeo od talijanskih uzora. Podsjećam, Blundeville je osobno poznao Aconcija i njegovo neobjavljeno djelo o historiji. No, odakle je poznao Petrićevo djelo o historiji? Da je Aconcio odigrao ulogu posrednika, nagovještava nam njegovo pismo iz studenoga 1562. godine, u kojem stoji: “Ostavlajući drugo po strani, nedavno su me zaprepastili deset dijaloga o povijesti, a isto tako i o retorici, napisani na našem jeziku od Frane Petrića, Dalmatinca. Što da Vam kažem? On mi je zapravo omrznuo Platona i Aristotela. Njegova je pronicljivost nevjerojatna, sud najdotjeraniji, a piše s takvom dražesti da nijedan ulomak, ma kako opširan, ne ostavlja dojam zasićenosti. On se odvažio na velike stvari, ali obrađuje ih tako vješto da bismo mu povjerovali, ako nam obeća i veće stvari.”³⁶

33 Niz tekstova iz talijanskog žanra *ars historica* u kritičkom izdanju priredio je Kessler 1971. godine: Eckhard Kessler, *Theoretiker humanistischer Geschichtsschreibung. Nachdruck exemplarischer Texte aus dem 16. Jahrhundert: Francesco Robertello, Dionigi Atanagi, Francesco Patrizi, Giacomo Aconcio, Giovanni Antonio Viperano, Uberto Foglietta, Alessandro Sardo, Sperone Speroni*. (München: Wilhelm Fink Verlag, 1971).

34 Franciscus Robertello, *De historica facultate* (Florentiae: Apud Laurentium Torrentinum, 1548).

35 Ivo Kamps, “The Writing of History in Shakespeare’s England”, u: Richard Dutton, Jean Howard (ed.), *Blackwell’s Companion to Shakespeare: The Histories* (Oxford: Blackwell, 2003), pp. 4-25, na p. 15: “the first such metahistorical treatise to be printed separately in England.”

Ove Aconcijeve riječi predstavljaju doista jedinstveno svjedočanstvo recepcije Petrića od strane njegovih suvremenika, a odnose se na dva Cresaninova dijaloga iz ranog mletačkog razdoblja: *Della historia diece dialoghi i Della retorica dieci dialoghi (Deset dijaloga o retorici)*.³⁷ Premda Girolamu Cotroneu nije promaknuo ovaj moment Petrićeva utjecaja na Aconcija, njegovo ograničavanje na istraživanje talijanske rasprave *ars historica* dovelo ga je do zaključka da je Petrićevo djelo *Della historia diece dialoghi* ostalo bez odjeka u ovom žanru.³⁸ Međutim, ukoliko se usredotočim na pitanje utjecaja ovog Petrićeva djela izvan Italije, onda se slika uvelike mijenja. Naime, deset godina nakon svog mletačkog izdanja, dakle 1570., djelo *Della historia diece dialoghi* otisnuto je u latinskom prijevodu, kojega je sačinio Nicola Stupano.³⁹ Dok se mletačko izdanje Petrićevih dijaloga o povijesti više nije ponovilo, dotle je Stupanov prijevod doživio još dva bazelska izdanja: 1576. i 1579. godine, koja su objavljena u zbirka rasprava *ars historica* urednika Johannesesa Wolfa.⁴⁰ Budući da Blundeville sastavlja prvi engleski prilog iz žanra *ars historica*, i to služeći se upravo

36 Giacomo Aconcio, “L’Aconcio a Giovanni Wolf (Epistola de ratione edendorum librorum)”, u: Aconcio, *De methodo e opuscoli religiosi e filosofici*, pp. 324-356, na p. 350: “Ut alia praeteream, stupore afferunt me non ita pridem dialogi decem de historia et nuperrime totidem de rhetorica nostrate lingua a Francisco Patritio, homine (ut audio) Dalmata conscripti. Quid quaeris? Nihil hercle est propius, quam ut omnes iam Platones atque Aristoteles contemnam. Acumen est incredibile, iudicium politissimum; lepore ita condit omnia, ut satietatem afferre prolixitas nulla posse videatur. Magna audet, sed ita praestat, ut, si multo maiora polliceatur, facile sit fidem habiturus.”

37 Francesco Patritio, *Della retorica dieci dialoghi di m. Francesco Patritio: nella quali si favella dell’arte Oratoria con ragioni repugnanti all’openione, che intorno a quella habbero gli antichi scrittori* (In Venetia: Appresso Francesco Senese, 1562).

38 Girolamo Cotroneo, *I trattatisti dell’ “ars historica”* (Napoli: Giannini, 1971), pp. 385-386: “la stessa opera del Patrizi sembra passata senza lasciare traccia; nessuno degli scrittori a lui successivi conserva infatti qualcosa della vivacità della sua opera e dell’ampiezza problematica che la caratterizzava.”

39 *Francisci Patritii de legendae scribendaeque historiae ratione, Dialogi decem, ex Italico in Latinum sermonem conversi. Io. Nic. Stupano rheto, philosopho et Medico interprete*. (Basileae: Per Sixtum Henricpetri, 1570).

40 Ioannes Wolfius (ed.), *Io. Bodini Methodus historica, duodecim eiusdem argumenti Scriptorum, tam veterum quam recentiorum, Commentariis adaucta tomii II* (Basileae: Ex Petri Pernae Officina, 1576). Ova prva zbirka djela iz literarnog žanra *ars historica* u prvom svesku sadržava Stupanov prijevod Petrićevih *Della historia diece dialoghi*: “Francisci Patritii De historia dialogi X. Ioanne Nicolao Stupano Rheto interprete”, pp. 397-543; Ioannes Wolfius (ed.), *Artis historicae penus octodecim scriptorum tam veterum quam recentiorum monumentis et inter eos Io. precipue Bodini libris Methodi historicae sex instructa*, T. 1-3 (Basileae: Ex Officina Petri Pernae, 1579). Ponovljena zbirka djela iz literarnog žanra *ars historica* u prvom svesku također sadržava Stupanov prijevod Petrićevih *Della historia diece dialoghi* pod naslovom: “Francisci Patritii Dialogi X de historia, trad. J. N. Stupanus”, pp. 397-543.

Petrićevim djelom *Della historia diece dialoghi*, onda je, po mom sudu, nužno zaključiti da je ovo djelo za Cresaninova života doživjelo mnogo povoljniju i uspješniju izdavačku sudbinu negoli njegova ostala djela. *Della historia diece dialoghi* se, dakle, još za Petrićeva života pojavljuje u čak pet izdanja, na tri jezika i u vremenskom rasponu od samo dva desetljeća: mletačko izdanje na talijanskom (1560); bazelsko izdanje na latinskom (1570); londonsko izdanje na engleskom (1574); dva ponovljena bazelska izdanja na latinskom (1576. i 1579.). Na čemu počivaju razlozi zbog kojih je ovo rano Petrićevo djelo u tako kratkom vremenskom razdoblju objavljeno u toliko brojnih izdanja?

U engleskom slučaju, o čemu je dosad jedinu studiju objavio Jean Jacquot,⁴¹ posve je jasno da je Aconcio mogao izvršiti ulogu posrednika između Petrića i Blundevillea. No, istu ulogu posrednika Aconcio je mogao imati i u slučaju bazelskih izdanja. Naime, adresat kojemu Aconcio upućuje pismo oduševljenja s Petrićevim ranim mletačkim dijalozima nije nitko drugi negoli Johannes Wolf, kolekcionar rasprava iz žanra *ars historica*. Smatram da Aconcijevo zalaganje i oduševljenje Petrićevim dijalozima, koje korespondira s njegovim vezama s Bazelom kao tipografskim središtem sjeverne Europe, kao što korespondira i s njegovim boravkom u krugu grofa od Leicestera u Engleskoj, uvelike objašnjava povoljnu izdavačku sudbinu Cresaninova djela *Della historia diece dialoghi*. Ipak, ni osobno Aconcijevo zalaganje ne bi dostajalo za objašnjenje brojnosti izdanja ovog Petrićeva djela, ukoliko mu se ne bi pridružio porast interesa i potrebe za žanrom *ars historica*, koji je zavladao sjeverno od Italije. Naime, samo šest godina nakon mletačkog izdanja Petrićevih dijaloga, iz tiska izlazi prvo izdanje Bodinova djela *Methodus, ad facilem historiarum cognitionem* (1566), a upravo u znaku Bodinova traktata Wolf je i naslovio prvo izdanje svoje zbirke iz žanra *ars historica*.⁴²

U pokušaju historiografske rekonstrukcije puta Petrićevih dijaloga o povijesti od Bazela do Londona, još mi je ostalo rasvijetliti razlog Stu-

panova interesa za prevođenjem Petrićevih dijaloga na latinski. Zahvaljujući Stupanovu prijevodu, Petrićevi dijalozi o povijesti postali su dostupni cijeloj europskoj *res publica litterae* i to u žanru *ars historica* koji je tada, ističem, bio izuzetno popularan.

U Zedlerovu leksikonu iz 1732. godine zabilježeni su podaci da je Švicarac Johann Nicolas Stuppan ili latinizirano Stupanus (1542-1614) predavao medicinu i logiku u Bazelu, nakon čega je navedeno njegovih trinaest prijevoda na latinski, na čijem se popisu nalazi i Petrićevo djelo *Della historia diece dialoghi*.⁴³ U predgovoru kojeg posvećuje Johannesu Planti, predavaču retorike u Bazelu, kao motiv za prevođenje Petrićevih dijaloga o povijesti Stupano ističe da je, za razliku od ostalih pisaca o historiji, pri čemu poimence navodi napuljskog renesansnog autora Pontana i antičkog autora Lukijana, jedino Petrić ponudio odredbu historije.⁴⁴

3. Blundevilleov tekst o historiji u kontekstu njegova opusa

Sačuvani biografski podaci o Blundevilleu jednako su oskudni kao i oni o Stupanu. Thomas Blundeville (1522?-1606?) rođen je u Newton Flotmanu u Norfolku. Pretpostavlja se da je školovan u Cambridgeu, nakon čega je neko vrijeme proveo u Londonu, da bi se nakon očeve smrti vratio na rodno imanje. Jacquot smatra da, osim pripadnosti humanističkom krugu oko Roberta Dudleya, Blundeville kasnije pripada i krugu uglednih engleskih astronoma, matematičara i pomorskih

43 Carl Günther Ludovici (hrsg.), *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste, Welche bißhero durch menschlichen Verstand und Witz erfunden und verbessert worden*, Bd. 40: Sti - Suim (Halle; Leipzig: Zedler, 1744), s.v. "Stuppan oder Stupanus (Johann Nicolas)", p. 700a.

44 Johannes Nicolaus Stupanus, "Praefatio", u: *Francisci Patricii de legendae scribendaeque historiae ratione*, ff. A2r-A6v, na f. A4r-v: "Nam quae Pontanus virialioquin doctissimus, & longe ante illum Lucianus, de hac re scripsisse uideri possunt: ita non explicant, id quod summum est, ut nec historiae quidem definitionem ey ijs possis contexere: quam proinde ausim ego affirmare, a nullo unquam, hoc solo Patritio excepto, vere hactenus traditam fuisse. Haec cum ego mecum animo versarem, simulq; scirem etiam, hunc Franciscum Patritium, summae eruditionis atq; eloquentiae virum, decem Dialogis lingua Italica editis, totam hanc rem diligentissime pertractasse: statim de illis in latinum sermonem vertendis cogitavi: quod sperarem si absolutum illis perfectumq; esset hoc artis genus, uti mihi videbatur."

41 Jean Jacquot, "Les idées de Francesco Patrizzi sur l'histoire et le rôle d'Acontius dans leur diffusion en Angleterre", *Revue de Littérature Comparée* 3 (1952), pp. 333-354.

42 Vidi bilješku 40.

stručnjaka,⁴⁵ dok Sonar bilježi Blundevilleovu pripadnost krugu kopernikanaca i matematičara u Greham Collegeu u Londonu.⁴⁶ Po Sonaru, Blundeville je “bio jedan od prvih i najutjecajnijih popularizatora znanosti”,⁴⁷ a Jacquot naglašava važnost njegove društvene uloge, smatrajući da si je Blundeville u zadatak dao “da istodobno poučava pravila ponašanja i umijeće izvlačenja pouka iz iskustva.”⁴⁸

Jacquotove i Sonarove ocjene na reprezentativan način sažimaju karakter Blundevilleova opusa. Prvo iz opusa Blundevilleovih djela posvećeno je umijeću jahanja (1561)⁴⁹ i sastoji se od skraćenog i prilagođenog prijevoda djela talijanskog autora Federica Grisonija.⁵⁰ Prošireno izdanje ovoga djela Blundeville je priredio 1566. godine.⁵¹ Njime je zaokružio prikaz umijeća uzgoja, jahanja, njegovanja i dresure konjā, a osim na Grisonija, Blundeville se u ovome djelu oslonio i na djelo Claudija Cortea.⁵² S obzirom da je ovo Blundevilleovo djelo, pod različitim naslovima i u različitim oblicima, već za njegova života objavljeno u sedam izdanja - 1561., 1566. (dva izdanja), 1570., 1580., 1593. i 1597. godine (vidi Prilog 1.) - valja ga smatrati najpopularnijim iz njegova opusa.

U svoja tri sljedeća djela Blundeville se usredotočio na etičko, političko i historijsko umijeće.

Etičkom umijeću pripada Blundevilleov prijevod iz Plutarhových *Moralia*,⁵³ političkom pak djelo u kojem Blundeville donosi skraćeni prijevod djela Fadriquea Furióa Ceriola,⁵⁴ ali ne iz izvornog španjolskog izdanja,⁵⁵ nego iz talijanskog prijevoda,⁵⁶ dok historijskom umijeću pripada upravo djelo koje je glavnom temom ovoga članka: *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*.

Ovim kratkim pregledom obuhvaćena su prva četiri djela iz Blundevilleova ranog opusa, koja je ovaj engleski pisac napisao do Dudleyeve smrti (1588). Osim prijevoda izabranih ulomaka iz Plutarhových *Moralia*, Blundeville je ova djela posvetio upravo svom uglednom patronu. Kasniji dio Blundevilleova opusa, od 1589. do 1602. godine, sastoji se od još četiri djela iz područja geografije, kartografije, pomorskog, matematičkog i logičkog umijeća (vidi Prilog 1.).

Iz dosadašnjeg pregleda ranog Blundevilleova opusa, doista proizlazi da Blundeville nije izvorni autor, nego upravo, kako piše Sonar, “popularizator” onih djela koja su napisali drugi pisci. No, je li tomu baš tako? Naime, u predgovoru svoga prvoga djela Blundeville zapisuje da je u Grisonijevim knjigama primijetio neprikladnost (*inconueniece*), zbog čega se “odvažio pokušati tako dobar sadržaj dovesti u bolju formu i poredak”,⁵⁷ dok u predgovoru svog djela u kojem dominira političko umijeće ističe da je iz djela Ceriola sačinio kratku zbirku, “isključujući sav suvišan govor, a opet, vjerujem, ne izostavljajući ono što je neophodno

45 Jacques Jacquot, “Humanisme et science dans L'Angleterre élisabéthaine L'oeuvre de Tomas Blundeville”, *Revue d'Histoire des Sciences et de leurs Applications* 3 (1953), pp. 189-202, na pp. 193-194.

46 Thomas Sonar, “Henry Briggs and the dip table”, p. 3. Vidi na: http://www.reunion.iufm.fr/dep/mathematiques/calculsavant/Seminaires/Resources/Sonar_Briggs.pdf (10. studeni 2009).

47 Sonar, “Henry Briggs and the dip table”, p. 9: “He was one of the first and most influential popularizers of scientific knowledge.”

48 Jacquot, “Humanisme et science dans L'Angleterre élisabéthaine L'oeuvre de Tomas Blundeville”, p. 191: “Il se donne pour tâche d'enseigner, en même temps qu'une règle de conduite, l'art de profiter des leçons de l'expérience.”

49 Thomas Blundeuill, *A newe booke, containing the arte of ryding, and breakinge greate Horses, together with the shapen and Figures, of many and diuers kyndes of Byttes, mete to serue diuers mouthes*. (Imprinted at London: By Wyllyam Seres dwellinge at the west ende of Poules, at the signe of the Hedgehog, [1561?]).

50 Federico Grisoni, *Ordini di caualcare, et modi di conoscere le nature de'caualli* (In Venetia: Appresso Vincenzo Valgrisi, nella bottega d'Erasmus, 1552).

51 Thomas Blundeuill, *The fower chiefyst offices belongyng to Horsemanshipp, That is to saye, the office of the Breeder, Of the Rider, of the Keper, and of the Ferrer*. (Imprinted at London: By Wyllyam Seres dwellinge at the west ende of Paules church, at the signe of the Hedgehog, [1566]).

52 Claudio Corte, *Il cauallarizzo di Claudio Corte di Pauia*. (In Venetia: Appresso Giordan Ziletti, 1562).

53 Thomas Blundeuill, *Three morall Treatises* (Imprynted at London: By Wyllyam Seres, dwellynge at the west ende of Poules at the signe of the Hedgehog, 1561).

54 Thomas Blundeuill, *A very briefe and profitable Treatise declaring howe many counsells, and vwhat maner of Counselers a Prince that will gouerne well ought to haue* (Imprinted at London: By William Seres, 1570).

55 Fadrique Furió Ceriol, *El Concejo, i Consejeros del Principe*. (En Anvers: En casa de la Biuda de Martin Nucio, 1559).

56 Fadrique Furió Ceriol, *Il concilio, et consiglieri del principe* (In Venetia: Appresso Francesco Bindoni, 1560).

57 Thomas Blundeville, “The Preface To the right honorable and hys very goode lorde, the L. Roberte Dudley, Knight of the honorable order of the garter, & master of the Queenes highnes horses, and one of her Maiesties moste honorable pryuy counsayl”, u: Blundeville, *A newe booke, containing the arte of ryding, and breakinge greate Horses, together with the shapen and Figures, of many and diuers kyndes of Byttes, mete to serue diuers mouthes.*, ff. Aiiir-Aiiii, na f. Aiiiv: “And therfore leauinge of my enterpryce, I soughte howe to bringe so good a matter as that is, into a better forme, and ordre ...”

reći.”⁵⁸ Iz ova dva predgovora doznaje se o načinu Blundevilleova postupka s izvornim tekstulnim predlošcima temeljem kojih sastavlja svoja djela. Dakle, nakon prevoditeljskog iskustva, Blundeville osuđuje stil Grisonijeva (neprikladnost) i Ceriolova (suvišan govor) izvornika. Pa ipak, unatoč negativnih ocjena stila ovih dvaju izvornika, Blundeville ne odustaje od njihova sadržaja. Čak štoviše, umjesto prijevoda izvornikā, Blundeville nalazi drugo rješenje: sadržaj izvornikā pokušava “dove-
sti u bolju formu i poredak.” Ovaj Blundevilleov postupak, napose u slučaju njegova posezanja za Petrićevim tekstualnim predloškom, moderni interpreti karakteriziraju prilično ujednačeno. Tako ga, primjerice, Hugh Dick označava terminima “prilagodba i skraćenje” (*adaptation and an abridgement*),⁵⁹ Peter Heinrich terminima “prijevod i prerada” (*Übersetzung und Bearbeitung*) te terminom “prilagodba” (*Adaption*),⁶⁰ a Ivo Kamps terminima “prijevod i prilagodba” (*translation and adaptation*) te terminom “skraćeni prijevod” (*abridged translation*).⁶¹

Krajnju namjeru ovakvog postupka Blundeville jasno izriče u predgovoru djela o političkom umijeću: “mislio sam da je najbolje sačiniti kratku zbirku najvažnijeg iz nje.”⁶² Dakle, rezultat Blundevilleove metode prerade izvornih tekstualnih predložaka trebala bi biti “kratka zbirka” (*briefe collection*), a upravo u predgovoru djela o historiji Blundeville izričito napominje da je “sakupio” (*collected out of*) pravila iz Petrićeva i Aconcijeva izvornika. Stoga se može zaključiti da cijeli Blundevilleov opus nudi skraćenu preradu i prilagodbu djelā s talijanskog ili latinskog na

engleski jezik. U sljedećim poglavljima pokušat ću, usporednom analizom djela *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* s njegovim tekstualnim predlošcima, pružiti detaljniju sliku ove Blundevilleove metode.

4. Usporedba Blundevilleova djela s Petrićevim izvornikom

Uz uvodnu posvetu, djelo *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* sadržava pet poglavlja. Prva četiri se odnose na Petrićevo djelo *Della historia diece dialoghi*, dok se posljednje odnosi na Aconcijev traktat *Delle osservationi et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie*. U prvom poglavlju Blundevilleova djela sadržani su prijevodi dijelova dvaju dijaloga Petrićeva djela: u prvom dijelu poglavlja preveden je dio šestog, a u drugom dijelu dio sedmog Petrićeva dijaloga o povijesti. U drugom poglavlju Blundeville donosi dijelove osmog dijaloga Petrićeva djela, u trećem dijelove devetog, dok u četvrtom poglavlju donosi dijelove desetog dijaloga iz Petrićeva djela *Della historia diece dialoghi* (vidi Tablicu 1. na str. 164).

Na temelju usporedbe koja je iznijeta u Tablici 1., jasno je da Blundevillea interesira tek druga polovica Petrićevih dijaloga: od šestog do desetog. Isto tako, a na temelju usporedbe podataka o folijacijama Petrićevih dijaloga s podacima o onim folijacijama koje je Blundeville iz Petrićevih dijaloga preveo, uočljivo je da Blundeville ni u jednom od svojih poglavlja nije donio tekst u kojem je ponudio potpun prijevod nekog od izabranih Petrićevih dijaloga. Dakle, Blundevilleov odnos prema Petrićevim dijalozima o povijesti počiva na dvjema odredbama: od deset Petrićevih dijaloga Blundeville je za prijevod izabrao njih pet; izabrane dijaloge Blundeville ne prevodi u potpunosti, nego pojedine njihove dijelove.

58 Blundevill, “The Epistle to the ryght Noble Earle of Leycester, one of hir hignesse most Honorable, wise, and graue Counselers”, u: Blundeuill, *A very briefe and profitable Treatise declaring howve many counsellors, and vvhat maner of Counselers a Prince that will gouerne well ought to haue*, ff. A2r-A2v, na f. A2v: “cutting of all superfluous talke, and yet leauing nothing out (I trust) that vvvas necessary to be spoken.”

59 Dick, “Thomas Blundeville’s *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)”, p. 149.

60 Hans Peter Heinrich, “Einleitung. 3. Blundevilles Text und seine Vorlagen”, u: Thomas Blundeville, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, Bibliotheca humanistica. Bd. 2, herausgegeben, eingeleitet und kommentiert von Hans Peter Heinrich (Frankfurt am Main, Bern, New York: Verlag Peter Lang, 1986), pp. vii-xlvii, na p. xxiii.

61 Kamps, “The Writing of History in Shakespeare’s England”, p. 15.

62 Blundevill, “The Epistle to the ryght Noble Earle of Leycester, one of hir hignesse most Honorable, wise, and graue Counselers”, f. A2v: “but thought it best to make a briefe collection of the substance thereof.”

Tablica 1. Usporedni popis naslovā dijalogā Petrićeva djela *Della historia diece dialoghi* i naslovā poglavlja Blundevilleova djela *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, zatim podaci o folijacijama Petrićevih dijalogā, odnosno Blundevilleovih poglavlja i, u dijelu tablice koja donosi naslove poglavlja Blundevilleova djela, podaci o folijacijama Petrićevih dijalogā koje je Blundeville izabrao prevesti.

Naslovi dijalogā u Petrićevu djelu:	Naslovi poglavlja u Blundevilleovu djelu:
“Il Zeno, ouero dell’historia uniuersale”, ff. 30b-36a;	“The true order and methode of writing and reading historyes. & c.”, ff. Aij2r-Cj1v, na ff. Aij2r-Aij3v. Blundeville iz Petrićeva djela izabire dijelove iz ff. 32b-35a;
“Il Guidone, ouero dell’historia minore”, ff. 36b-43b;	“The true order and methode of writing and reading hystories. & c.”, ff. Aij2r-Cj1v, na ff. Aij3v-Cj1v. Blundeville iz Petrićeva djela izabire dijelove iz ff. 37b-43b;
“Il Valerio, ouero dell’historia della uita altrui”, ff. 44a-48b;	“VVhose lyues ought to be chronicled”, ff. Cij1r-Dij1v. Blundeville iz Petrićeva djela izabire dijelove iz ff. 45a-48b;
“Il Donato, ouero dell’utilità dell’historia”, ff. 49a-54a;	“VVhat Profite hystories doe yeelde”, ff. Dij2r-Eij3r. Blundeville iz Petrićeva djela izabire dijelove iz ff. 51a-53a;
“Lo Strozza, ouero della degnità dell’historia”, ff. 54b-63a.	“Of the dutye and office of hystoriographers, and what order and disposition in writing hystories, they ought to use”, ff. Eij3r-Fij1r. Blundeville iz Petrićeva djela izabire dijelove iz ff. 56a-61b.

4.1. Usporedba prvog dijela prvog poglavlja Blundevilleova djela i Petrićeva šestog dijalogā o povijesti

Prvo poglavlje svoga djela Blundeville započinje:

“AN Hystorye ought to declare the thynges in suche order, as they were done. And bycause eury thing hath hys beginning, augmentation, state, declination, and ende: The writer ought therfore to tell the things, so as therby a man may perceiue and discerne, that which apparteyneth to eury degree.”⁶³

Ovaj ulomak odnosi se na sljedeći tekst Petrićeva izvornika:

“Et le cose è necessario, che tutte habbiano, principio dell’esser loro, accrescimento, stato, declinatione, & fine. Alle quali tutte cinque cose, l’historico che noi diciamo, porrà l’occhio fisamente; perche poi sappia nell’historia di-

stinguere, l’una dall’altra si, che huom possa per entro uedere i gradi delle cose.”⁶⁴

Nakon usporedbe ovih ulomaka vidljivo je da Blundeville svoje djelo započinje izborom iz sredine Petrićeva šestog dijalogā, pri čemu se vjerno oslanja na Cresaninovu razdiobu bivanja po stupnjevima početka, rasta, stanja, opadanja i kraja. Dick bilježi da ovaj ulomak “predstavlja manje ili više dramatični obrazac porijekla, razvoja, vrhunca, opadanja i pada povijesnog subjekta”,⁶⁵ a Heinrich o istom mjestu piše da je ova Petrićeva formulacija tijeka povijesti nadahnuti retoričkim principom *ordo naturalis*, koja za Blundevillea predstavlja “*De-casibus* shemu za dispoziciju historijskog materijala.”⁶⁶ Ovaj početak

63 Thomas Blundeville, “The true order and methode of writing and reading hystories. & c.”, u: Thomas Blundeville, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, ff. Aij2r-Cj1v, na f. Aij2r: “Historija bi trebala izlagati stvari u takvom poretku u kojem su sačinjene. I jer svaka stvar ima svoj početak, rast, stanje, propast i kraj, pisac bi trebao ispričovjediti stvari tako da se pri tome može zamijetiti i razlikovati ono što se očituje na svakom stupnju.” Do kraja 4. poglavlja ovog članka usporedne ulomke iz Blundevilleova i Petrićeva djela u tekstu citiram prema izvornicima, a njihov prijevod donosim u bilješkama.

64 Francesco Patritio, “Il Zeno, ouero dell’historia uniuersale”, u: Patritio, *Della historia diece dialoghi*, ff. 30b-36a, na f. 32b: “A nužno je da sve stvari imaju začetak njihova bitka, rast, stanje, opadanje i kraj. Svih tih pet stvari historičar, o kojemu govorimo, pogledom će utvrditi, da bi znao u historiji jedno od drugoga razlikovati tako da se u njima može vidjeti stupnjeve stvari.”

65 Dick, “Thomas Blundeville’s *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)”, p. 151: “he presents the more or less dramatic pattern of the origin, development, climax, decline, and fall of the historical subject.”

66 Hans Peter Heinrich, “Kommentar”, u: Thomas Blundeville, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, Biblioteca humanistica. Bd. 2, herausgegeben, eingeleitet und kommentiert von

Blundevilleova izbora iz Petrića, prema Heinrichu, motiviran je njegovom “moralno-didaktičkom intencijom” i “strukturnom blizinom humanističke historiografije s elizabethinskom historijskom dramom i tragedijom.”⁶⁷ Ovom prilikom ističem da je i Petrić također bio motiviran utilitarnim aspektom historije, no o usporedbi povijesti s tragedijom i komedijom nije pisao u ovom, dakle šestom, nego tek u devetom dijalogu.⁶⁸ U šestom dijalogu Petrićevo posezanje za cikličkom peteročlanom podjelom proizlazi iz njegova uvida u krajnje problematičan ontološki status čovjeka,⁶⁹ dakle, motivirano je pokušajem da se osiguraju neki okviri koji bi unijeli red u kaotično zbivanje ljudske povijesti.

Znači, dok je Petrićeva podjela ljudske povijesti rezultat probijanja kroz mnoštvo aporija, dotle je Blundeville na početku svoga izbora iz Cresaninovih dijaloga preuzima kao pretpostavku, upravo kao pravilo (*precept*), kako to engleski autor obećava već u naslovu djela. Da je tome tako dokazuje početak već sljedećeg Blundevilleova ulomka:

“Foure things would be disparsed thoroughout the history, that is to saye, the trade of layfe, the publique reuenevves, the force, & the maner of gouvernement.”⁷⁰

Blundeville čitatelju ponovno nudi jednu shemu, koja se kod Petrića pojavljuje tek četiri stranice nakon navedene načelne podjele ljudske povijesti:

“Io ripensaua hora ad altre cose, à sapersi nell’historia cosi importanti, & necessarie, che senza la cognitione loro, ella sempre m’è paruta cosa uana, & ariosa, piu tosto ch’altro

... Et queste sono quattro. I uiueri di alcuna citta: l’entrate publiche; le forze; & il modo del gouerno.”⁷¹

Kao i u prvom slučaju, Blundeville preuzima samo rezultat Petrićeva dijaloga sa Zenom, a pritom izostavlja put kojim se do njega došlo. Naime, Petrićeve rečenice koje su ovdje istaknute, u izvorniku slijede tek nakon što je Nicolò Zeno (1515-1565), ugledni mletački historičar,⁷² u dijalogu s Petrićem uvidio potrebu da formalnu peteročlanu shemu povijesti ispuni s četiri sadržajna aspekta: načini života grada, javni prihodi, vojne snage i način vladavine.

Zbog ovog zapisa, kojega nije usporedio s Petrićevim izvornikom, Lewis Einstein je smatrao da Blundevilleovo djelo nije samo jedno od najznačajnijih djela o historiji iz 16. stoljeća, nego da sadrži i anticipaciju moderne historiografije.⁷³ Za razliku od Einsteina, koji Petrićevo djelo ignorira ili ne poznaje, svoj sud koji je, smatram, reprezentativan za moderno istraživanje Petrićeva djela *Della historia diece dialoghi* iznio je Giorgio Spini: “Petrić dodaje genijalno upozorenje, koje ga na neki način čini prethodnikom Bodina i moderne historiografije. Ova vrsta historije bit će neplodna, kaže on, ukoliko ne uključi samo bitke i pobjede, nego i četiri stvari ... Mi bismo se prema njima odnosili kao na ekonomske i financijske uvjete države i vojnih, društvenih i političkih institucija.”⁷⁴ Ovaj Spinijev sud sugerira nam da Petrićeva četiri sadržajna aspekta iz njegova šestog dijaloga o povijesti probijaju uske

Hans Peter Heinrich (Frankfurt am Main, Bern, New York: Verlag Peter Lang, 1986), pp. 67-78, na p. 71: “das *De-Casibus*-Schema für die Disposition des historischen Stoffes.”

67 Heinrich, “Kommentar”, pp. 71-72.

68 Francesco Patritio, “Il Donato, ouero dell’utilità dell’historia”, u: Patritio, *Della historia diece dialoghi*, ff. 49a-54a, na f. 49b.

69 Patritio, “Il Zeno, ouero dell’historia uniuersale”, f. 32b: “cose humane ... in continuo trasmutamento essendo, dir veramente si puo, che sieno, & nõ. Et di qui è poi, che la cognitione loro, scienza non sia, ma si opinione. Laquale essendo poi per sua natura dubbia & uaga, & quasi di contrarii, uero & falso mista, ha mestieri di essere con qualche norma regolata. Per laquale ella fermi la sua instabilità, & stia legata.” (“ljudske stvari [su] ... u neprestanoj preobrazbi, s pravom se može reći da jesu i nisu. I otuda pak spoznaja njih nije znanost, nego mnijenje. Budući da je prema svojoj naravi dvojbena, nejasna, gotovo proturječna, pomiješana istina i laž, treba biti obuzdana majstorski s nekim pravilom, koja bi obuzdala i svezala njenu nestalnost.”).

70 Blundeville, “The true order and methode of writing and reading hystories. & c.”, f. Aij2v: “Četiri bi se stvari kroz povijest trebalo razlikovati, a to je način života, javni prihodi, [vojne] snage i način vladavine.”

71 Patritio, “Il Zeno, ouero dell’historia uniuersale”, f. 34b: “Pomislio sam sada na druge stvari, koje je u historiji znati tako važno i nužno, da bi bez spoznaje njih ona zauvijek bila uzaludna i isprazna stvar ... A te su četiri. Način života nekog grada, javni prihodi, [vojne] snage i način vladavine.”

72 Nicolò Zeno, *Dell’Origine de’ Barbari, che distrussero per tutto ’l mondo l’ Imperio di Roma, onde hebbe principio la città di Venetia*. (Venetia: Per Plinio Pietrasanta, 1557).

73 Lewis Einstein, *The Italian Renaissance in England: Studies* (New York: Columbia University Press / London: The Macmillan & Co., Ltd., 1903), pp. 309-310: “This book, though almost unknown, was one of the most remarkable of its kind in the sixteenth century, foreshadowing, in its ideas, so much of what is commonly thought the creation of our own times and the modern scientific method.”

74 Giorgio Spini, “Historiography: The Art of History in Italian Counter Reformation”, u: Eric Cochrane (ed.), *The Late Italian Renaissance 1525-1630* (New York: Harper Torchbooks, 1970), pp. 91-133, na p. 104: “Patrizi adds an ingenious warning - one which makes him in one way a precursor of Bodin and of modern historiography. This kind of history will be fruitless, he says, unless it includes not only battles and sieges but also ‘four things’ ... We today would refer to them as the economic and financial conditions of the state and military, civil, and political institutions.”

okvire političke historije, nudeći kao alternativu model puno šire ekonomske i socijalne historije. Međutim, nakon pokušaja razumijevanja izvornog značenja renesansnih antikvara, o čemu je pisao Eric Cochrane,⁷⁵ otvara se mogućnost realnijeg sagledavanja Petrićeve namjere s četiri sadržajna aspekta povijesti. Naime, ovi aspekti poklapaju se sa širinom interesā tadašnjih talijanskih antikvara, koje više ne zanima samo političko-vojno, nego cjelokupno događanje antike. Prema tome bi onda proizlazilo da Petrić ovdje ne izriče proročanski viziju moderne historiografije, nego pokušava iskustvo antikvarnih studija primijeniti u historiografiji.

Da je Petrić zainteresiran za antikvarne studije je potvrdu nalazim u njegovu drugom dijalogu o povijesti,⁷⁶ ali i odmah nakon spomena četiri aspekta, kada se hrvatski renesansni filozof, a povodom razmatranja “vojnih snaga”, upušta u komentiranje Polibija:

“Et deeci l’historico accennar talhora, se eſi sono o tutti, o parte, o pagati, o commandati, & in qual giusa & l’uno, & l’altro. Pero che dal non ci hauer Polibio detto questo, a gran ragione l’huomo stupisce come sia che i Romani della Italia sola, fuor anco la Liguria, la Lombardia, la Romagna, & la Marca piana, mettersero insieme presso ad ottocento mila pedoni, & molti piu di sessanta mila caualli: & hor di tutta insieme non se ne possa in tutto, ne anco la decima parte trarre.”⁷⁷

Ovo Petrićevo mjesto Blundeville prevodi:

“And the vvriter must not forget to shew vvither the souldiours be hyred foreners, or home Souldiours, for lache whereof *Polibius* hath giuen great cause of woonder vtuo thys age, bycause all Italie at this present, is not able to leauie the tenth part of the number of Souldiours, which the Romans leauied in his tyme, enioyeing all that tyme, neyther *Liguria*, *Lombardie*, *Romania*, nor *Marcapiana*. And yet as the foresayde *Polibius* vvryteth, they vvere able

75 Eric Cochrane, *Historians and Historiography in Italian Renaissance* (Chicago & London: The University of Chicago Press, 1981), p. 423.

76 Francesco Patritio, “Il Bidernuccio, ouero della diuersita dell’historia”, u: Patritio, *Della historia diece dialoghi*, ff. 6b-11b, na f. 9a i 11a.

77 Patritio, “Il Zeno, ouero dell’historia uniuersale”, f. 35a: “I treba nam historičar ponekad reći jesu li svi [vojnici] ili dijelom ili plaćeni ili unovaćeni, te na koji način jedno ili drugo. Jer nam o tome Polibije nije rekao, s pravom se čovjek čudi kako su to Rimljani samo iz Italije, i to bez Ligurije, Lombardije, Romagne i Ravne Marke, okupili blizu osamsto tisuća pješaka i puno više od šezdeset tisuća konjanika, a sada se iz svega zajedno ne bi moglo izvući od tih ni deseti dio.”

to set forth foure score thousande footemen, and three score thousand horsemen.”⁷⁸

Dick je ustanovio, u čemu ga slijedi i Heinrich, da se ovdje radi o Petrićevu komentaru druge knjige Polibijevih *Historija*.⁷⁹ Za istraživanje Cresaninova opusa ovaj podatak je dragocjen zato jer dokazuje da Petrić već u svome ranom mletačkom razdoblju nije bio samo upoznat s antikvarnim studijima, nego je u njihovu duhu čitao i komentirao Polibija, što će rezultirati njegovim antikvarnim djelima iz 1583., 1594. i 1595. godine.⁸⁰ Kad uspoređuju Petrićev izvornik s engleskim prijevodom ovog mjesta, Dick i Heinrich su suglasni da je Blundeville značajno izmijenio Petrićev podatak o broju rimske vojske.⁸¹ U vezi s ovim ulomkom, svakako treba istaknuti i to da ga je Blundeville preuzeo od Petrića u inverziji: na prvo mjesto je stavio podatak o sadašnjosti Italije, a potom podatak o rimskoj vojsci iz doba Drugog punskog rata.

Prije komentara Polibija, pod aspektom “vojne snage”, Dick je u Blundevilleovu prijevodu uočio navod o vojnoj disciplini mornarice (*the militar discipline, in the Nauies*), kojega u Petrićevu izvorniku nema.⁸² Ovo svjedočanstvo ukazuje da Blundeville Petrićev tekst vjerojatno prilagođava prema tadašnjem stanju engleske vojske. Da je Blundeville zainteresiran prilagoditi Petrićev predložak engleskim prilikama svjedoči i činjenica da pri isticanju aspekta “vrste vladavine”

78 Blundeville, “The true order and methode of writing and reading hystories. & c.”, ff. Aij2v-Aij3r: “I pisac ne smije zaboraviti pokazati jesu li vojnici unajmljeni stranci ili domaći vojnici, u nedostatku čega je Polibije pružio veliki razlog za čuđenje u naše doba, jer sva Italija sada ne može okupiti ni deseti dio broja vojnika, kojega su Rimljani okupili u svoje doba, izuzevši sve to vrijeme Liguriju, Lombardiju, Romagnu i Ravnu Marku. I štoviše, kako je gore spomenuti Polibije napisao, oni su mogli pokrenuti četiri puta dvadeset tisuća pješaka i tri puta dvadeset tisuća konjanika.”

79 Dick, “Thomas Blundeville’s *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)”, p. 156. Usp. Heinrich, “Kommentar”, p. 72. Vidi i: Polibije, *Istorije*, predgovor, prevod i komentar Marijana Riel (Novi Sad: Matica srpska, 1988), II, 23, pp. 151-152.

80 Francesco Patricio, *La militia Romana di Polibio, di Tito Livio, e di Dionigi Alicarnaseo* (In Ferrara: Per Domenico Mamarelli, 1583); Francesco Patrizi, *Paralleli militari* [Parte I.] (In Roma: Appresso Luigi Zannetti, 1594); Francesco Patrizi, *De paralleli militari* [Parte II.] (In Roma: Appresso Guglielmo Facciotto, 1595).

81 Dick, “Thomas Blundeville’s *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)”, p. 156, bilješka 51. Usp. Heinrich, “Kommentar”, p. 72.

82 Dick, “Thomas Blundeville’s *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)”, p. 155. Usp. Blundeville, “The true order and methode of writing and reading hystories. & c.”, f. Aij2v.

(*kinde of gouvernement*),⁸³ ne ispušta samo Cresaninovu razdiobu političkih ustroja, nego i njegovu analizu mješovitog političkog ustroja Venecije.⁸⁴

4.2. Usporedba drugog dijela prvog poglavlja Blundevilleova djela i Petrićeva sedmog dijaloga o povijesti

Na početku drugog dijela prvog poglavlja Blundeville piše:

“Hystories, bee made of deedes done by a publique vveale, or agaynst a publique vveale, and such deedes, be eyther deedes of vvare, of peace or else of sedition and conspiracie.”⁸⁵

Ovo mjesto kod Blundevillea svjedoči da njegov izbor iz Petrićeva sedmog dijaloga započinje krajem prvog lista izvornika:

“La historia ... si fa dell’attioni publiche ... Et per publiche io intendo sempre quelle, che il publico della città opera, & quelle anco, che contra di lui sono operate ... Et le così fatte ... sono di tre maniere solo ... O di pace ... o di guerra, o di seditione, & di congiura.”⁸⁶

Petrićevoj razdiobi stanja javnih djela na mir, rat, pobunu i zavjeru Blundeville u nastavku pridružuje isticanje sastavnih dijelova čina:

“Agayne, euery deede, be it priuate, or publique must needs be done hy some person, for some occasion, in sometyme, and place, with meanes & order, and vvith instruments, all vvich circumstaunces are not to be forgotten of the vvriter, and specially those that haue accompanied and brought the deede to effect.”⁸⁷

Ovo mjesto gotovo vjerno prenosi Petrićeve riječi:

83 Blundeville, “The true order and methode of writing and reading hystories. & c.”, f. Aij3v.

84 Patritio, “Il Zeno, ouero dell’historia uniuersale”, ff. 35a-36a.

85 Blundeville, “The true order and methode of writing and reading hystories. & c.”, f. Aij3v: “Historije su sačinjene od činā za javno dobro ili protiv javnog dobra, te su ili čini rata, mira ili još pobune i zavjere.”

86 Francesco Patritio, “Il Guidone, ouero dell’historia minore”, u: Patritio, *Della historia diece dialoghi*, ff. 36b-43b, na ff. 37a-b: “Historija ... se piše o javnim činima ... A pod javnim razumijem uvijek one koje ljudi grada javno čine i one koje su protiv njih učinjene ... A takve ... su samo tri vrste ... Ili o miru ... ili o ratu ili o pobuni ili o zavjeri.”

87 Blundeville, “The true order and methode of writing and reading hystories. & c.”, ff. Aij3v-Bj1r: “Opet, svaki čin, bio on privatni ili javni mora biti učinjen od neke osobe, za neku priliku, u nekom vremenu i mjestu, na način i poredak, i sa sredstvima, dakle s okolnostima koje ne smiju biti zaboravljene od pisca, a osobito one koje su pratile i dovele čin do ostvarenja.”

“Ogni attione, o publica, o priuata ch’ella sia ... è necessario che ella sia fatta da qualche persona ... l’historico ... ha da scriuere attione: & l’attione dallo attor si fa per qualche cagione, in alcun tempo, & luogo, con modo, & con istromento, se gli uuol perfetta la sua historia fare, che egli tutte queste circostantie ci racconti. Lequali & hanno fatto, & accompagnato, & condotto ad effetto l’attione.”⁸⁸

Do kraja prvog poglavlja Blundeville slijedi Petrićevu analizu okolnosti ljudske prakse, i to redom: analizu uzroka (*cause*), činitelja (*doer*), vremena (*tyme*), mjesta (*place*), načina (*meane*) i sredstva (*instrument*).

Ovu analizu, koju metaforički naziva postupkom “anATOMA lukovice” (*anatomista di cipolle*),⁸⁹ Petrić provodi preuzimanjem retoričkog skupa okolnosti koji mu je povod, kako je na to upozorio Stephan Otto, za načelno filozofsko razmatranje o slojevitosti povijesne činjenice (*factum historicum*).⁹⁰

Što se aspekta uzroka ljudske prakse tiče Blundeville navodi:

“Euery deed that man doth, springeth eyther of some outvvarde cause ... or else of some invvard cause belonging to man: of vvich causes there be tvvo, that is, reason and appetite. Of reason springeth counsell and election, in affaires of the lyfe ... Of appetite doe spryng, passions of the mynde, vvich also doe cause men to attempt enterprises.”⁹¹

U Petrićevu pak djelu zapisano je sljedeće:

“l’attione humana, è da alcun huomo fatta sempre ... Et è fatta da lui talhor per caso, & talhor per isforzo d’altri ... Et pare, che le così fatte, procendo dallo estrinseco dell’huomo, non è ragione, ch’altri attion sue l’addimandi. Ma sue attioni, sono solo da dir quelle, che da principio nascono, il quale sia dentro di lui ... Et i principi così fatti possono essere non piu che due: secondo che due sono le parti dell’animo humano, la ragioneuole, & l’animoso ... Dalla prima, intorno a gli affari della uita, nascono il consiglio, & la eletti-

88 Patritio, “Il Guidone, ouero dell’historia minore”, f. 38a: “Svaki čin, bio privatni ili javni ... nužno je da je sačinjen od neke osobe ... historičar treba pisati o činu; a čin se od činitelja čini zbog nekog uzroka, u neko vrijeme i mjestu, s načinom i sa sredstvom; ako on želi sačiniti savršenom svoju historiju, mora nam ispriopovjediti sve ove okolnosti, koje su sačinile, pratile i dovele čin do ostvarenja.”

89 Patritio, “Il Guidone, ouero dell’historia minore”, f. 39a.

90 Stephan Otto, “Moguća istina povijesti”. Deset dijaloga o povijesti Frane Petrića (1529-1597) u njihovom značenju za duhovnu povijest”, u: Stephan Otto, *Ogledi o filozofiji renesanse* (Zagreb: Matica hrvatska, 2000), pp. 5-48, na p. 40.

91 Blundeville, “The true order and methode of writing and reading hystories. & c.”, f. Bj1r: “Svaki čin koji se čini, izvire ili iz nekog izvanjskog uzroka ... ili drukčije iz nekog unutarnjeg uzroka koji pripada čovjeku, od kojih je uzroka dvoje, a to su razum i žudnja. Iz razuma izvire savjet i odluka u životnim poslovima. Iz žudnje izviru strasti uma, koje također uzrokuju da čovjek nastoji nešto poduzeti.”

one ... Et dall'animosa, uengono gli affetti, gli appetiti, & l'altre paßioni del nostro animo."⁹²

Usporedba ovih ulomaka pokazuje da Blundeville bitno mijenja izvornik jer ne spominje Petrićev termin "ljudskog duha" (*animo humano*), a potom ne slijedi ni njegovu podjelu na "razumski i životinjski" (*la ragioneuole, & l'animosa*), nego, umjesto toga, govori o "razumu i žudnji" (*reason and appetite*). Dok Blundeville slijedi Petrića kada izriče da iz razumskog duha proizlaze "savjet i odluka", dotle postaje jasnim u kojoj je mjeri promijenio izvornik po pitanju drugog dijela ljudskog duha. Naime, Petrić navodi cijeli niz životinjskih obilježja duha, dok Blundeville izabire tek žudnju (*appetite*).

Da Blundeville mijenja smisao Petrićeva izvornika vidljivo je iz još jednog primjera. Naime, Petrić navodi tri uvjeta (*conditioni*) koje treba navesti u vezi s činiteljem: moć, znanje i nagnuće (*Il poter suo, il sapere, & l'impeto*). Premda ga Blundeville u tome isprva vjerno slijedi (*his povver, skill, and industrie*), dotle to ne čini u razradi uvjeta. Tako nakon iskaza o moći, Blundeville piše:

"Skylle also consisteth in bodily force, in the boldnesse of naturall courage, in the sodayne motions of affectes, and in the stedfast habytes of the minde."⁹³

Blundeville je, dakle, pod terminom "skylle" naveo one karakteristike koje je trebao navesti pod terminom "industrie". Tako bi, naime, bilo da je slijedio Petrića koji nešto podalje piše:

"L'impeto poi ... con che l'huomo è in alcuna operatione fino al suo fin portato, è posto nelle forze corporali: nell'ardire dell'animo naturale: ne subitani mouimenti degli affeti, & ne fermi habiti de costumi."⁹⁴

92 Patritio, "Il Guidone, ouero dell'istoria minore", ff. 39a-39b: "ljudska praksa se čini uvijek od nekog čovjeka ... A od njega je ponekad učinjena slučajno i prisilom od drugih ... A kako se čini da tako učinjene proizlaze izvan čovjeka, nema razloga da mu se od drugih čini pripisu kao njegove. No njegovim činima se imaju prozvati one koje se rađaju iz principa koji je unutar njega ... A takvi principi mogu biti ne više od dva: prema tome što su dva dijela ljudskoga duha, razumski i životinjski ... Iz prvoga, oko životnih poslova, rađaju se savjet i izbor ... A iz životinjskog dolaze osjećaji, žudnje i druge strasti našega duha."

93 Blundeville, "The true order and methode of writing and reading hystories. & c.", f. Bij2r: "Znanje se također sastoji u tjelesnoj snazi, u odvažnoj prirodnoj srčanosti, u naglim pokretima osjećaja i u postojanim navikama uma."

94 Patritio, "Il Guidone, ouero dell'istoria minore", f. 41a: "Nagnuće potom ... kojom čovjek neko djelovanje privodi kraju prema svojoj svrsi, nalazi se u tjelesnim snagama, u strasti prirodnog duha, u naglim pokretima osjećaja i u postojanim običajnim navikama."

Blundeville u Petrićev tročlani niz moći, znanja i nagnuća, dakle, uvodi zbrku: pod drugim članom navodi karakteristike trećeg, a da o karakteristikama drugoga uopće i ne piše. Isto tako, Blundeville ni izdaleka ne prenosi dubinu ni širinu Petrićevih razmatranja, što se može pokazati na primjeru ulomka o okolnosti mjesta:

"The place may be eyther generall, especiall, or particulier, as England, Norfolke, & Norwich."⁹⁵

Ovom rečenicom Blundeville je sažeo cijeli ulomak Petrićeva izvornika:

"questo Proteo di luogo habbia tre faccie principali ... Generale ... speciale, & particolare ... nella prima sieno le quattro parti del mondo. Europa, Asia, Affrica, et Terre nuoue ... Nella seconda poi sono le prouincie parti delle generali. Lequali sono di due guise continenti, et contenute ... Quale è l'Italia ... & la Francia, & la Germania, et altre ... Nella terza poi sono ... tutti gli altri d'ogni maniera luoghi, Isole, ferme, mari, laghi, fiumi."⁹⁶

Na temelju ovog primjera očita je Blundevilleova spremnost da Petrićev izvornik slijedi tek u formalnoj podjeli mjesta, ali ne i u njegovoj bogatoj sadržajnoj ilustraciji. Iz Petrićeva djela čitatelj doznaje o širini promatranja cijeloga svijeta, dok Blundeville svoj prijevod prilagođava perspektivi vlastita mjesta, čemu svjedoči njegov zapis o Engleskoj, Norfolku i Norwichu.

4.3. Usporedba drugog poglavlja Blundevilleova djela i Petrićeva osmog dijaloga o povijesti

Drugo poglavlje Blundevilleova djela donosi problematiku biografije iz Petrićeva osmog dijaloga:

"All those persons vvhose lyues haue bene such as are to bee folloved for their excellence in vertue, or else to be fledde for their excellencie in vice, are to be chronicled."⁹⁷

95 Blundeville, "The true order and methode of writing and reading hystories. & c.", ff. Bij3r-v: "Mjesto je ili opće, posebno ili pojedinačno, kao Engleska, Norfolk i Norwich."

96 Patritio, "Il Guidone, ouero dell'istoria minore", ff. 42b-43a: "ovaj Protej mjesta imao bi tri glavna lica ... Opće ... posebno i pojedinačno ... u prvome bila bi četiri dijela svijeta: Europa, Azija, Afrika i Nove zemlje ... U drugoj su pak pokrajine, dijelovi općih. Od ovih na dva su načina koji sadržavaju i koji su sadržani ... Takva je Italija ... Francuska, Njemačka i druge ... U trećoj su pak ... sve ostale vrste mjesta: otoci, kopna, mora, jezera, rijeke."

97 Thomas Blundeville, "Vvhose lyues ought to be chronicled", u: Thomas Blundeville, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, ff. Cij1r-Dij1v, na f. Cij1r: "O svim onim osobama čiji su životi bili takvi da ih se treba slijediti zbog njihove izvrsnosti u vrlini ili druge izbjegavati zbog njihova velikog poroka, treba napisati životopis."

Premda ovu formulaciju ne nalazim u Petrićevu djelu, Blundeville ipak vjerno prenosi Petrićevu tvrdnju iz razgovora s Agostinom Valerijem (1530-1606) da su, s obzirom na utilitarni aspekt, biografiju zaslužili samo najistaknutiji ljudi:

“si dee scriuere historia di uita di quegli huomini, i quali furono, con le maniere della loro uita, alla lor patria gioueuoli, o dannosi in eccellenza.”⁹⁸

U nastavku Blundeville slijedi tijekom onih Petrićevih razmatranja o biografiji koja se odnose na vrlinu, odnosno njezino razlikovanje prema oblicima vlasti. U izvorniku podjela vlasti glasi:

“maneggi de governi civili ... sono cinque, Regno, Tyrannide, Ottimati, Pochi, & Popolo.”⁹⁹

Međutim, kod Blundevillea ova podjela glasi:

“divers kindes of gouvernement ... according to *Aristotle*, there be sixe, that is, a kingdome, a Tyrannye, the rule of many good men, the rule of few, mightye in povver: a common welth, and the rule of the base sorte of people.”¹⁰⁰

Kad komentiraju ovo mjesto, i Dick i Heinrich ističu da Blundeville imenuje Petrićev izvor i ispravlja njegovu tvrdnju o pet vrsta vlasti.¹⁰¹ Blundeville, dakle, imenovanjem Aristotela u svome djelu ne slijedi Petrićevo peteročlanu podjelu državnih ustroja, nego navodi onu koju u svom nauku zagovara Aristotel, čime ispravlja Petrićev tekstualni predložak.

U nastavku poglavlja o biografiji Blundeville navodi:

“vvhatsoeuer enterprise any man taketh in hand, he doth it being mooued and prouoked therevnto, eyther by some outvvarde principle, or by some invvarde principle, if outvvarde it is eyther by destinie, by force, or by fortune, if invvarde, then it is eyther by nature, by affection, or by choyse and election, and such election springeth eyther of

nature, or of some passion of the minde, of costume, or else of the discourse of reason.”¹⁰²

U kolikoj mjeri Blundeville u ovoj analizi čovjeka vjerno slijedi Petrića, dokazuje usporedba s izvornikom:

“Tutto huomo tutte sue attioni fa, spinto o da principio esterno di lui, o da interno. Se da esterno, conuiene che ei le faccia o per fato, o per forza, o per fortuna. Et l'interno conuiene che sia o natura, o affetto, o elettione. Laquale mossa sia o da natura, o da paßione d'animo, o da costume, o da discorso.”¹⁰³

Analizu koja se odnosi na pitanje čovjeka kao subjekta vlastite povijesti Petrić završava temeljnom tezom: duh je izvor i otac činā (*l'animo [è] fonte, & padre dell'attioni*), a koju Blundeville vjerno prevodi (*minde is the fountayne and father of all actions*).¹⁰⁴

U uvodnoj studiji uz Blundevilleov tekst, Dick Petrićeve uvjete pisanja biografije ocjenjuje važnima jer anticipiraju “moderne poglede”,¹⁰⁵ pa, za razliku od Lewisa Einsteina, anticipaciju moderne historiografije ne pripisuje Blundevilleu, nego Petriću. Međutim, i ova je teza, kao i ona koju nudi Einstein, krajnje dvojbena, i to, prije svega, zato jer ne vodi računa o tome da pitanje savjetā (*consigli*), moderno govoreći motivā, nije nikakva specifičnost Petrićeva promišljanja, nego opće mjesto žanra *ars historica*.

4.4. Usporedba trećeg poglavlja Blundevilleova djela i Petrićeva devetog dijaloga o povijesti

Treće poglavlje Blundevilleova djela donosi preradu Petrićeva devetog dijaloga. Prelazeći preko

98 Francesco Patritio, “Il Valerio, ouero dell'istoria della uita altrui”, u: Patritio, *Della historia diece dialoghi*, ff. 44a-48b, na f. 46b: “treba se pisati povijest života onih ljudi koji su načinom svoga života bili izrazito korisni za svoju domovinu ili izrazito štetni.”

99 Patritio, “Il Valerio, ouero dell'istoria della uita altrui”, f. 45a-b: “Vrste uljuđenih vladavina ... je pet: kraljevstvo, tiranija, vladavina najboljih, malobrojnih i puka.”

100 Blundeville, “VVhose lyues ought to be chronicled”, f. Cij1r: “različiti vrsta vladavine ... prema Aristotelu je šest, a to su kraljevstvo, tiranija, vlast mnogih dobrih ljudi, vlast nekoliko njih jakih u moći, republika i vlast većeg broja ljudi.”

101 Dick, “Thomas Blundeville's *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)”, p. 159, bilješka 36. Usp. Heinrich, “Kommentar”, p. 73.

102 Blundeville, “VVhose lyues ought to be chronicled”, f. Cij2v: “kakvog se god pothvata čovjek primio, on ga čini pokrenut i potaknut tom prilikom bilo od izvanjskog principa, bilo od nekog unutarnjeg principa; ako od izvanjskog onda je to bilo od sudbine, snage ili sreće, ako od unutarnjeg, onda je to bilo iz naravi, osjećaja ili izbora i odluke, a takav izbor izvire bilo iz naravi ili iz neke strasti uma, običaja ili drukčije iz razuma.”

103 Patritio, “Il Valerio, ouero dell'istoria della uita altrui”, f. 47a: “Svaki čovjek čini sva svoja djela potaknut bilo izvanjskim, bilo unutarnjim principima. Ako je od izvanjskog, onda se pristoji da je učinjen sudbinom, silom ili fortunom. A od unutarnjeg se pristoji da bude ili narav ili osjećaj ili izbor. Ovaj može biti ili od naravi ili od strasti duše ili od običaja ili od razuma.”

104 Patritio, “Il Valerio, ouero dell'istoria della uita altrui”, f. 48a. Usp. Blundeville, “VVhose lyues ought to be chronicled”, f. Dij1r.

105 Dick, “Thomas Blundeville's *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)”, p. 151: “Even more important, because it anticipates modern views, is Patrizi's discussion of the motives of men ...”

uvodne Petrićeve usporedbe ljudske povijesti s tragedijom i komedijom,¹⁰⁶ Blundeville svoj izbor započinje sljedećim:

“Every Citie or Countrie standeth vpon three principall pyonts, vnto one of vvch all publique actions doe appertaine, that is, peace, sedition, and vvarre, & the first is the ende of the tvvo last, in the vvch ende, the happinesse of our lyfe consisteth and the accomplishment of three desires, vvch we naturally haue first to lyue, secondly to lyue contentedly, or blessedly, and thyrdly, to lyue alvways in that happinesse, so far as is possible to mans nature, vvch three things the lattens doe briefly vtter in this sort *Esse, benè esse, & semper esse.*”¹⁰⁷

Ovaj odjeljak odgovara izvorniku:

“La comunanza ch’io dico è la città, o la Repubblica, che noi dire la uogliamo. Laquale è mestieri, che à suoi cittadini dia sufficienza di uita. Et cio sarà, s’ella sodisfara pienamente à tre disiderii, che da natura porta seco l’animo nostro sempre. Cio sono, il disiderio dell’essere, del bene essere, & del sempre essere. Il che auuiene, che nella pace della città piu tosto si possegga, che nella guerra, o intrinseca che ella sia tra cittadini, o s’habbia con gli strani. Percioche tre sono i principali stati della città, la pace, la seditione, & la guerra. Et sono queste due, per fine sempre di quella prima. Laquale piu eccellente cosa essendo, è posta in alto de cuori humani, & si fa dall’altre due desiderare.”¹⁰⁸

Prvo što u sučeljavanju ovih ulomaka primjećujem je inverzija: Blundeville odmah na početku spominje tri načelna stanja grada: mir, pobuna i rat. O ovim trima načelima Petrić govori u drugom dijelu ulomka. Kao drugo ističem da Blundeville ponovo ispušta Petrićev spomen ljudskog duha (*l’animo nostro*) kao izvora svih želja. Ipak, po mome sudu, najvažnija razlika u ovom Blundevilleovu i Petrićevu ulomku nalazi se u posljednjim riječima Blundevilleova teksta, u

kojem engleski autor navodi Petrićevu formulaciju triju želja: *Esse, benè esse, & semper esse*. Ovu formulaciju Blundeville ne piše na talijanskom jeziku, kojim se Petrić koristi u mletačkom izdanju (*essere, bene essere, sempre essere*), nego koristi istu formulaciju koja se nalazi u Stupanovu latinском prijevodu Petrićevih dijaloga o povijesti.¹⁰⁹

Koje onda izdanje Petrićeva djela *Della historia diece dialoghi* Blundeville zapravo koristi? Za mletačko izdanje (1560) Petrićeva djela Blundeville je mogao saznati još krajem 1562. godine. Te godine je, naime, Aconcio posvjedočio poznavanje Petrićevih dijaloga o povijesti i retorici. Prema tome, moguće je da se Blundeville koristio izvornim mletačkim izdanjem Petrićeva djela napisanom na talijanskom jeziku. Ovu tvrdnju potvrđuje i Blundevilleova bibliografija: osim u slučaju prerade Plutarha, Blundeville se u prvoj fazi svog spisateljskog rada bavio preradom tekstualnih predložaka napisanih na talijanskom jeziku. No, moguća je i tvrdnja da se Blundeville poslužio Stupanovim latinskim prijevodom Petrićeva djela (1570). Primjerice, u posveti svoga djela Blundeville ističe da je Aconcijev traktat preveo s talijanskoga jezika, a uz Petrićevo djelo podatak o jeziku na kojemu je djelo napisano ne bilježi. Isto tako, Blundeville je Petrićevo ime zapisao u njegovu latinskom (*Franciscus*), a ne talijanskom (*Francesco*) obliku. U prilog tvrdnji da se Blundeville poslužio latinskim prijevodom Petrićeva djela iznijet ću još dvije potvrde. Prva se odnosi na Blundevilleov naslov četvrtog poglavlja njegove prerade, a koji uvelike odstupa od naslova desetog dijaloga iz prvog izdanja Petrićeva djela. Usporedbom naslova četvrtog poglavlja Blundevilleova djela (“Of the dutye and office of hystoriographers, and what order and disposition in writing hystories, they ought to use”) sa Stupanovim latinskim prijevodom naslova Petrićeva devetog dijaloga (“Strottius de Historiae dignitate & collocatione”), uočljiva je Blundevilleova motivacija Stupanovim prevoditeljskim rješenjem. Druga potvrda Blundevilleova posezanja za latinskim prijevodom Petrićeva

106 Francesco Patritio, “Il Donato, ouero dell’utilità dell’historia”, ff. 49a-50a.

107 Thomas Blundeville, “VVhat Profite hystories doe yeelde”, u: Thomas Blundeville, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, ff. Dij2r-Eij3r, na f. Dij2r: “Svaki grad i država počivaju na tri načelne točke, na kojima se pojavljuju svi javni čini, a to su mir, pobuna i rat, a prvo je svrha posljednjih dvoje, u kojoj svrsi se sastoji sreća našeg života i postignuće triju želja, od kojih prirodno trebamo prvo živjeti, drugo živjeti zadovoljni, i treće živjeti uvijek u toj sreći, koliko je moguće ljudskoj naravi, a koje se tri posljednje stvari kratko izriču na način: *Esse, benè esse, & semper esse.*”

108 Patritio, “Il Donato, ouero dell’utilità dell’historia”, f. 51a: “Zajedništvo o kojem govorim je grad ili republika, kako ga mi volimo zvati, a kojoj je posao da svojim građanima pruži udobnost života. A to će biti ako ono potpuno udovolji trima željama, koje po prirodi sa sobom uvijek nosi naš duh. One su želja za biti, za biti dobro i za vječno biti. Događa se da se to postiže prije u miru, negoli u ratu, bilo unutarnjem među građanima, bilo sa strancima. Jer tri su načelna stanja grada: mir, pobuna i rat, a ova dva su uvijek zbog svrhe prvoga. Budući da je ovo najizvršnije usadeno u dubini ljudskih srca i čini se željenim od drugih dvaju.”

109 Franciscus Patricius, “Francisci Patritii Donatvs, de historiae vtilitate, dialogvs nonus”, u: *Francisci Patricii de legendae scribendaeque historiae ratione*, pp. 161-178, na p. 168: “Hae cuibus suis, debent suppeditare, quae ad uitam sufficient: & satisfacere triplici scopo, quo omnes natura esse, benè esse, & semper esse cupimus.”

djela mogla bi počivati na Stupanovu umetanju dvaju termina, “de legendae” i “ratione”, u naslov Petrićeva djela (*Deset dijaloga o načinu čitanja i pisanja historije*), budući da engleske ekvivalente ovih termina, “of reading” i “methode”, Blundeville navodi i u naslovu svoje prerade. Premda smatram da je mogućnost o Blundevilleovu korištenju latinskim izdanjem Petrićevih dijaloga o povijesti poprilično velika, ipak se, ovom prilikom, ne bih usudio izreći svoj konačni stav. Naime, budući da nemam pouzdanih pokazatelja o izdanju Petrićeva djela kojim se Blundeville pri pisanju svoga djela poslužio, promišljanja o ovom problemu mogu zaključiti tek tvrdnjom da je Blundeville, a s obzirom na objavljivanje svoga djela (1574), bio u mogućnosti koristiti oba izdanja Petrićeva djela.

Od ulomka kojeg sam prenio na početku ovoga poglavlja, Blundeville do kraja trećeg poglavlja svoga djela slijedi Petrićevu razradu stanja mira (*peace*), rata (*vvarre*) i pobune (*sedition*). U vezi mira Petrić piše:

“Et la pace intendo io la piu perfetta, & la piu compiuta, che intendere si possa. Et è quando ella è negli animi de cittadini in uerso di se steßi, & uerso gli altri, piu tosto che ella sia nelle attioni esteriori, bollendo la guerra nelle loro interiora.”¹¹⁰

S obzirom da stanje mira zadire u osjetljivo političko pitanje, razumljivo je da Blundeville ovu Petrićevu tezu prilagođava engleskim prilikama:

“And by this vvord peace, I meane not onely that vvich consisteth in outvvarde actions, but also inwardly in the mind. For, the outward peace (thanks be vnto God, & to our most gracious Queene vvith hir honourable Counsell,) vve do quietly enjoy here in Englande at this present, and haue done manye yeares: But the invvarde peace of the heart, and mynde, hovv small it is, God knovveth best.”¹¹¹

U ovom ulomku Blundeville hvali vladavinu kraljice Elizabethe I. i njezin “časni Savjet”. Pod “časnim Savjetom” misli na kraljičin *Privy Council*, najuži krug njezinih savjetnika, među kojima je i

Robert Dudley. Ovaj postupak nije samo Blundevilleov izraz kurtoazije, nego i njegova reakcija na Petrićevu apologiju državnog ustroja i stanja mira u Veneciji, kojega u devetom dijalogu izražavaju mletački patriciji Giovanni i Lionardo Donato.¹¹²

O nastavku teksta koji se odnosi na stanje mira Dick je uočio, u čemu ga slijedi i Heinrich,¹¹³ da se, prilikom navođenja onih uzroka koji mogu narušiti unutarnji mir, u Blundevillea nalazi dodatak kojega u izvorniku nema.¹¹⁴ S obzirom na već uočen karakter Blundevilleovih intervencija u Petrićev izvornik, za pretpostaviti je da se i ovdje radi o prilagodbi engleskim prilikama.

Za karakter Blundevilleove prerade Petrićeva izvornika indikativan je još jedan navod koji se tiče načina postizanja mira:

“The vvay to come to that peace vvehrof I speake, is partly taught by the Philosophers in generall precepts and rules, but the Historiographers doe teache it much more playnlye by perticular examples and experiences.”¹¹⁵

Pritom, engleski se autor oslanja na sljedeće mjesto kod Petrića:

“Ora, il saper la strada di peruenir à questa pace, si acquisterem noi per due uie ottimamente. Per quella de filosofi, & per quella degli historici. Gli uni de quali la ci insegnano per uia delle ragioni, stando in su gli uniuersali: & gli altri per uia de particolari, & della esperienza.”¹¹⁶

Iz ovog ulomka uočljivo je da Blundeville pri skraćivanju Petrićeva iskaza ipak zadržava sve njegove bitne momente. No i u ovom slučaju zamjetno je da Petrićeve termine za filozofski način postizanja mira - “putem razloga, ostajući u općenitostima” - Blundeville mijenja u “opća pravila i zakone”. Iako Blundeville ne mijenja smisao Petrićeva izvornika, on se ipak od njega terminološki udaljava.

112 Patritio, “Il Donato, ouero dell'utilità dell'historia”, f. 54a.

113 Dick, “Thomas Blundeville's *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)”, p. 155. Usp. Heinrich, “Kommentar”, p. 75.

114 Blundeville, “VVhat Profite hystories doe yeelde”, f. Dij3v: “And sometyme they rise for excessiue tributes, & payments leauied by the chiefe heads.” (“A ponekad se bune zbog izvanrednih nameta i poreza uvedenih od poglavara.”)

115 Blundeville, “VVhat Profite hystories doe yeelde”, f. Dij2v: “Put kojim se dolazi do toga mira, o kojem govorim, dijelom je zamišljen od filozofa u općim pravilima i zakonima, ali pisci historija poučavaju ga puno jasnije pojedinačnim primjerima i iskustvima.”

116 Patritio, “Il Donato, ouero dell'utilità dell'historia”, f. 51a: “Znanje pak puta postizanja takvog mira mi si pribavljamo dvama izvrsnim putevima, onim filozofa i onim historičara. Jedni od njih poučavaju nas putem razloga, ostajući u općenitostima, a drugi putem pojedinačnih [stvari] i iskustva.”

110 Patritio, “Il Donato, ouero dell'utilità dell'historia”, f. 51a: “A mir držim najsavršenijim i najpotpunijim što se može namjeravati. A on postoji kada je u dušama građana prema njima samima, prema drugima, puno više nego kada je ono samo u izvanjskim činima, dok ključa rat u njihovoj nutрини.”

111 Blundeville, “VVhat Profite hystories doe yeelde”, f. Dij2v: “A tom riječju mir ne mislim samo na onaj koji se sastoji u izvanjskim činima, nego i unutarnje u umu. U izvanjskom miru, zahvaljujući Bogu i našoj blagoslovljenoj Kraljici s njezinim časnim Savjetom, mi spokojno uživamo ovdje u Engleskoj sada, kao i već mnogo godina. Ali unutarnji mir srca i uma, kako ga je malo, samo Bog zna najbolje.”

4.5. Usporedba četvrtog poglavlja Blundevilleova djela i Petrićeva desetog dijaloga o povijesti

Četvrto poglavlje Blundevilleova djela prenosi dio sadržaja iz Petrićeva desetog dijaloga. Dok je posve razumljivo da Blundeville iz izvornika ispušta Petrićev autobiografski uvod, dotle njegova daljnja prerada sadržaja, za razliku od dosadašnjih primjera, odskače u tolikoj mjeri da je posve na mjestu Dickova primjedba kako je Blundeville u ovom poglavlju “osobito slobodan u ophođenju s izvornikom.”¹¹⁷

Za ilustraciju ovog Blundevilleova načina prerađivanja Petrićeva izvornika neka posluži prvi ulomak četvrtog poglavlja:

“Of those that make anye thyng, some doe make much of nothing, as God dyd in creating the Worlde of naught, and as Poets in some respect also doe, vvhistest they faine fables and make thereof theyr poesies, and poetically Hystories: some agayne of more doe make lesse, as karuers & grauers of Images, and other such like artificiers, some of little doe make much, & of much little, as the Oratorus vvhy-lest sometyme they extoll small things, & sometime abase great thinges. And some doe make of so much asmuch, as true Philosophers nad Hystoriographers, vvwhose office is to tell things as they vvvere done vvwithout either augmenting or diminishing them, or svvaruing one iote from the truth. VVhereby it appareth that the hystoriographers ought not to fayne anye Orations nor any other thing, but truely to reporte euery such speech, and deede, euen as it vvvas spoken, or done.”¹¹⁸

Ovaj ulomak započinje mjestom iz izvornika u kojem Petrić govori o “tri tvorca” (*Tre operatori*), od kojih je na prvom mjestu Bog.¹¹⁹ Potom Blundeville navodi da Bogu od ljudi odgovaraju pjesnici, o čemu Petrić govori tek na sljedećoj

stranici.¹²⁰ Blundeville zatim nastavlja o onima koji, poput klesarā, rezbarā slika, “od većega čine manje”, čime preskače Petrićev načelni niz tvoraca, od kojih, nakon Boga, slijede priroda i čovjek,¹²¹ ali ipak prenosi Petrićeve riječi o čovjekovu načinu djelovanja.¹²² Kada Blundeville spominje govornike on preuzima Petrićeve riječi koje se nalaze čak dvije stranice dalje.¹²³ Napokon, Blundeville sažima Petrićevu raspravu o umijećima iz devetog dijaloga s filozofima i historiografima, za koje Petrić kaže da im pripada kazivanje istine.¹²⁴ Ovom Petrićevu zaključku engleski autor dodaje osudu retoričke navade uporabe govora u historiji, o kojoj Cresanin raspravlja čak na četiri stranice.¹²⁵

Nakon ovog ulomka slijedi rasprava o poretku okolnosti, pri čemu je poseban naglasak stavljen na pitanje okolnosti vremena. O toj temi Petrić je pisao na dvije stranice,¹²⁶ dok Blundeville temi posvećuje tri četvrtine jedne stranice. U prvoj rečenici ulomka Blundeville slijedi Petrića:

“In hystories things vvould be disposed according to their owne proper nature, and therefore sith in euery action there must needs be a dooer, or vvorker, the hystorie muste first make mention of hym, and then shevve the cause that mooued him to doe, to what intent and ende, in vvhat place, and vvith vvhat meanes and instruments.”¹²⁷

Ova se rečenica odnosi na sljedeći tekst iz Petrićeva izvornika:

“L' attore adunq; è quello, che mosso da qualche cagione, si diliberà di far l'attione, & trouati gli stromenti se ne ua in luogo, doue puo, o conuien farla. Et quiui o secondo la disposition del luogo, o secondo altro accidente, che gli occorra, ritroua il modo di operarla.”¹²⁸

117 Dick, “Thomas Blundeville’s *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* (1574)”, p. 164, bilješka 39.

118 Thomas Blundeville, “Of the dutye and office of hystoriographers, and what order and disposition in wryting hystories, they ought to use”, u: Thomas Blundeville, *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*, ff. Fj1r-Hij3v, na ff. Eij2r-Eij2v: “Od onih koji čine bilo koju stvar, neki čine mnogo iz ničega, kao što Bog čini u stvaranju svijeta iz ničega i kao što pjesnici u nekom pogledu čine, dok smišljaju priče i od njih čine svoje pjesme i pjesničke priče. Neki opet od većega čine manje poput klesarā i rezbarā slika i drugih njima sličnih umješnika, neki od maloga čine puno, a od puno malo, kao govornici dok nekad preuveličavaju male stvari unižavaju velike stvari. A neki čine od nečega takvo, kao pravi filozofi i historiografi, čija je dužnost kazati stvari kako su bile učinjene bez njihova uvećavanja ili umanjanja ili izostavljanja ma i djelić istine. Pri čemu se čini da pisci historija ne bi trebali izmišljati govore niti bilo što drugo, nego istinito izvijestiti svaki takav govor ili čin onako kako je izgovoren ili učinjen.”

119 Francesco Patritio, “Lo Strozza, ouero della degnità dell’historia”, u: Patritio, *Della historia diece dialoghi*, ff. 54b-63a, na f. 56a.

120 Patritio, “Lo Strozza, ouero della degnità dell’historia”, f. 56b.

121 Patritio, “Lo Strozza, ouero della degnità dell’historia”, f. 56a.

122 L. c.

123 Patritio, “Lo Strozza, ouero della degnità dell’historia”, f. 57a.

124 L. c.

125 Patritio, “Lo Strozza, ouero della degnità dell’historia”, ff. 57b-59a.

126 Patritio, “Lo Strozza, ouero della degnità dell’historia”, ff. 61b-62a.

127 Blundeville, “Of the dutye and office of hystoriographers, and what order and disposition in wryting hystories, they ought to use”, Fj1r: “U historijama stvari bi bile razmještene prema njihovoj vlastitoj naravi, i budući da svakoj radnji pristoji imati činitelja ili djelatnika, historija se prvo mora spomenuti njega, a potom pokazati uzrok koji ga je pokrenuo činiti, s kojom nakanom i svrhom, na kojem mjestu i na koji način i s kojim sredstvima.”

128 Patritio, “Lo Strozza, ouero della degnità dell’historia”, 60b: “Činitelj je, dakle, onaj koji se pokrenut nekim uzrokom odlučuje na čin, i pronade li sredstva, odlazi na mjesto gdje je to moguće ili prikladno izvesti. Ondje, bilo po razmještaju ili po nekom drugom prigotku, kojega treba, pronalazi način da ga udjelovi.”

U drugoj rečenici ovog ulomka, koja se tiče vremena, Blundeville nastavlja:

“And because tyme doth accompany all maner of actions, and euery action hath his proper and peculier tyme, the vvriter must giue to euery action his devve time accordingly.”¹²⁹

Protezanje okolnosti vremena na ostale okolnosti Blundeville je u ulomku iskazao formulacijom koje kod Petrića u ovakvu obliku nema, ali koja je izvediva iz početka njegove rasprave o vremenu.¹³⁰

Na kraju prerade Petrićevih dijaloga Blundeville, dakako uz ponovna skraćanja, slijedi aspekte rasprave o “jednostavnom činu” (*simple action*), “mnogim činima” (*many actions*) i “različitim činima” (*diuers actes*).¹³¹

4.6. Napomena o petom poglavlju Blundevilleova djela i Aconcijeva traktata

U posljednjem poglavlju svoga djela Blundeville prenosi Aconcijev traktat *Delle osservazioni et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie*. Blundevilleova prerada zauzima 21 stranicu ili trećinu njegova djela, iz čega slijedi da engleski autor Aconcijev traktat prenosi u većem opsegu, negoli Petrićevo djelo. Pritom, Blundeville je djelo svoga prijatelja Aconcija o historiografiji i korisnom čitanju historija prenio vrlo vjerno.¹³²

Dovedu li se u vezu prva četiri poglavlja Blundevilleove prerade Petrića s petim poglavljem njegova prijevoda Aconcija, tada se može zaključiti da je Blundevilleovo djelo kompilacija koja je izrađena na temelju dvaju izabranih djela, a koja nisu, kako piše Heinrich, dovedena u sadržajnu vezu.¹³³ Koliko god Heinrich s ovom tezom formalno bio u pravu, ipak se postavlja pitanje o postojanju bitne sadržajne veze između Petrića i Aconcija koja opravdava Blundevilleov izbor baš njihovih

djela o historiji i koja se ne temelji samo na poznavanju engleskog autora s Tridentincem.

U uvodu svoga traktata Aconcio piše da se njegov traktat bavi čitanjem historije (*la lettione delle historie*).¹³⁴ U devetom dijalogu o povijesti i Petrić također ističe temu o čitanju historije (*leggere historia*).¹³⁵ Osim toga, u svojim iskazima o dobrim svrhama čitanja historija Aconcio naglašava korist koja se time može postići za zajednicu i pojedinca. Kod Petrića ponovno nalazim usporediva mjesta s ovim Aconcijevim tezama. Korist od čitanja historija Petrić isprva dovodi u vezu s etikom,¹³⁶ a onda i s aktualnom stvarnošću ljudske zajednice, pri čemu ističe da nam historija “putem iskustva pruža način upravljanja našom domovinom za istinski mir i moguću sreću.”¹³⁷

Dakle, nakon usporedbe Petrićeva i Aconcijeva djela o historiji može se ustanoviti njihova podudarnost u shvaćanju utilitarnog karaktera historije.

5. Zaključak

Usporedna analiza Blundevilleova djela *The true order and Methode of wryting and reading Hystories* s Petrićevim djelom *Della historia diece dialoghi* i Aconcijevim traktatom *Delle osservazioni et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie* pokazuje Blundevilleov odnos prema izvornicima.

Kada Blundeville za svoje djelo kaže da je “sakupljeno od” tekstualnih predložaka, onda se može zaključiti da njegovo djelo predstavlja zbirku (*collection*). Da bi se, međutim, odredio karakter Blundevilleove zbirke potrebno je istaknuti postupke kojima se on služi. Prije svega, Blundeville ne preuzima cijele tekstualne predložke, nego izabire tek neke ulomke. Uz izbor su usko vezani postupci skraćanja i ispuštanja, a potom slijedi niz postupaka koji su osobito uočljivi upravo u Blundevilleovu odnosu prema Petrićevu

129 Blundeville, “Of the dutye and office of hystoriographers, and what order and disposition in writing hystories, they ought to use”, Fj1r: “I jer vrijeme prati sve vrste čina i jer svaki čin ima sebi svojstveno i određeno vrijeme, pisac mora navesti za svaki čin njemu prikladno vrijeme.”

130 Patritio, “Lo Strozza, ouero della degnità dell’historia”, f. 61a.

131 Blundeville, “Of the dutye and office of hystoriographers, and what order and disposition in writing hystories, they ought to use”, ff. Fj1r-Fj1r.

132 Heinrich, “Einleitung. 3. Blundevilles Text und seine Vorlagen”, p. xxvii.

133 Heinrich, “Kommentar”, p. 76.

134 Aconcio, “Delle osservazioni et avvertimenti che aver si debbono nel legger delle historie”, p. 305.

135 Patritio, “Il Donato, ouero dell’utilità dell’historia”, f. 50a.

136 Patritio, “Il Donato, ouero dell’utilità dell’historia”, f. 50b.

137 Patritio, “Il Donato, ouero dell’utilità dell’historia”, f. 51a: “... l’historia, dandoci per la uia della esperienza il modo del gouerno della nostra patria per la pace uera, & per la poßibile felicità.”

djelu. Tako je, primjerice, u Blundevilleovu djelu nerijetka inverzija izabраниh rečenica, kao i ulomaka. Kod izabраниh ulomaka Blundeville često ne slijedi ni smisao ni sadržane termine izvornika, nego ih mijenja, pa time narušava njihov izvorni smisao. Napokon, Blundeville na nekoliko mjesta u izabrane ulomke predložka uvodi i interpolacije, koje se uglavnom tiču specifičnih engleskih političkih i vojnih prilika, a što bi se moglo smatrati postupkom prilagodbe. Sukladno iznijetom, može se zaključiti da Blundevilleovo djelo predstavlja preradu Petrićeva i Aconcijeva djela.

Inače, potrebu i motive za preradu izvornikā Blundeville je istaknuo još u predgovoru svoga prvoga djela (1561). U njemu je, zbog čestih ponavljanja, konfuznog poretka i stila, odustao od prevođenja izabranog djela. Budući da takav pristup obilježava cjelokupan Blundevilleov opus, o njemu se ne može govoriti kao o prevoditelju, nego kao o autoru koji literarne predložke dovodi u nov poredak i formu.

Na temelju analize Blundevilleova izbora iz Petrićeva djela o historiji, najprije je uočljivo Blundevilleovo ignoriranje prvih pet dijaloga. Karakter Blundevilleova postupka s Petrićevim djelom jasan je već iz prvog dijela prvog poglavlja, koje se odnosi na šesti Cresaninov dijalog. Naime, Blundeville svoj izbor iz ovog dijaloga započinje tek nakon filozofski važnog mjesta, u kojem Petrić donosi interpretaciju ontološkog statusa čovjeka i gnoseološkog određenja umijeća. U istoj ili sličnoj maniri Blundeville se ponaša i u nastavku prerade Petrićeva izvornika. Tako u drugom dijelu prvog poglavlja površno slijedi Petrićevu sustavnu raspravu iz sedmog dijaloga o povijesnoj činjenici, a znakovito je da ne slijedi ni pojmovnu preciznost Petrićeve podjele ljudskog duha.

U drugom poglavlju svoga djela Blundeville je u skraćenu obliku prenio Petrićevu sustavnu analizu čovjeka kao subjekta vlastite povijesti, dok u trećem poglavlju, preskačući uvodnu Petrićevu raspravu o porijeklu čovjeka i metodski odlučujuću završnu raspravu o mogućnosti usporedbe povijesnih činjenica, donosi samo shemu triju stanja ljudske zajednice.

Napokon, početni ulomak četvrtog poglavlja dokazuje da Blundeville ne slijedi ontološku podjelu stvaranja, na čemu je Petrić u desetom dijalogu temeljio razvoj odnosa između pjesništva, retorike, filozofije i historije.

Zahvaljujući ovim primjerima jasno je da Blundeville iz Cresaninovih dijaloga izabire samo rezultate, ali ne i put koji je do tih rezultata doveo. Iznijete rezultate Blundeville donosi kao gotova "pravila" (*precepts*), zbog čega zaključujem da Blundevilleova prerada Petrićeva djela *Della historia diece dialoghi* čini zbirku pravila, bez filozofske pozadine koja resi izvornik. Na temelju analize Blundevilleovih prerada Petrićeva djela može se zaključiti da je Blundeville od Petrićeva promišljanja o historiji uspio sačiniti priručnik koji počiva na popisu ili zbirci pravila o umijeću historije. Njegova zbirka o umijeću historije, podsjećam, sastoji se od dva dijela: prvi dio sadržava pravila koja su preuzeta iz Petrićevih dijaloga o povijesti, dok drugi dio sadržava pravila koja su preuzeta iz Aconcijeva traktata.

Zbog Blundevilleova isticanja brojnih pravila, kao i zbog njegova načina prerade Petrićeva djela, može se zaključiti da Blundeville ne pokazuje teoretski interes za historijsko umijeće. No, unatoč ovom nedostatku, vrijednost Blundevilleova djela, po mom sudu, počiva na području prakse, što je vidljivo iz činjenice da je djelo zapravo u funkciji savjetovanja grofa od Leicestera.

Naposljetku, vrijednost Blundevilleove zbirke za današnju interpretaciju Petrićeva djela o historiji nužno uključuje i sljedeće dvije odredbe: Blundevilleovo djelo je ilustracija načina recepcije Petrićevih dijaloga o povijesti od njegovih suvremenika (Stupano, Wolf, Aconcio); Blundevilleova odluka da svoje djelo temelji na izabranim tekstualnim predlošcima ujedno ukazuje i na zajednički Petrićev i Aconcijev interes za utilitarnim karakterom historije. Tako je u dviju recepcija, onoj Blundevilleovoj i onoj modernoj, zamjetan obrnuto proporcionalan odnos o Petrićevu djelu *Della historia diece dialoghi*: dok je u engleskog autora prenataglašen Cresaninov praktični, dotle je u modernoj interpretaciji prenataglašen Cresaninov teoretski interes za historijom.

PRIOLOG 1.

Popis Blundevilleovih djela objavljenih za njegova života

1. Blundeuill, Thomas. [1561?]. *A newe booke, containing the arte of ryding, and breakinge greate Horses, together with the shapes and Figures, of many and diuers kyndes of Byttes, mete to serue diuers mouthes. Very necessary for all Gentlemen, Souldyours, Seruingmen, and for any man that delighteth in a horse* (Imprinted at London: By Willyam Seres dwellinge at the west ende of Poules, at the signe of the Hedgehog, [1561?]);
2. Blondeuille, Thomas. 1561. *Three morall Treatises, no lesse pleasaunt then necessary for all men to reade, wherof the one is called the Learned Prince, the other the Fruites of Foes, the thyrde the Porte of rest* (Imprynted at London: By Wyllyam Seres, dwellynge at the west ende of Poules at the signe of the Hedghogge, 1561). Drugo izdanje ovoga djela pod istim je naslovom objavljeno i 1580. godine;
3. Blundeuill, Thomas. [1566]. *The fower chiefyst offices belongyng to Horsemanshipp, That is to saye, the office of the Breeder, Of the Rider, of the Keper, and of the Ferrer. In the firste parte wherof is declared, the order of breeding of horses. In the seconde, howe to breake them, and to make theym horses of seruyce, Conteyninge the whole arte of Ridyng late set forth, and nowe newly corrected and amended of many faultes escaped in the fyrste printyng, as well touchyng the bittes as otherwyse. Thiredly, how to dyet them, aswell as when they reste as when they trauell by the way. Fourthly to what diseases they be subiecte, together with the causes of such diseases, the sygnes howe to knowe them, and finally howe to cure the same. Whyche bookes are not onely paynfully collected out of a nomber of aucthours, but also orderly dysposed and applyed to the use of thys oure countrey. By Tho. Blundeuill of Newton Flotman in Norff.* (Imprinted at London: By VVyllyam Seres dwellyng at the west ende of Paules church, at the signe of the Hedgehogge, [1566]). Izdanja ovoga djela pod istim su naslovom objavljena 1570., 1580., 1593. i 1597. godine;
4. Blundeuill, Thomas. 1566. *The order of dyeting of horses aswell when they rest, as when they traueyle, wherein is contayned not onely the keepers office, but also many preceptes necessarye to be knowne of the ferrer or horselech: lately set forth, by Thomas Blundeuill of Newton Flotman in Norffolke* (Imprinted at London: By Willyam Seres dwellyng at the west ende of Paules church, at the sygne of the Hedgehogge, 1566);
5. Blundeuill, Thomas. 1570. *A very briefe and profitable Treatise declaring hovve many counsells, and vvhat maner of Counselers a Prince that will gouerne well ought to haue* (Imprinted at London: By William Seres, 1570);
6. Blundevill, Thomas. 1574. *The true order and Methode of wryting and reading Hystories according to the precepts of Francisco Patricio, and Accountio Tridentino, tvvo Italian vvriters, no lesse plainly than briefly set forth in our vulgar speach, to the great profite and commoditye of all those that delight in Hystories. By Thomas Blundevill of Nevvton Flotman in Norfolke* (Imprinted at London: By VVillyam Seres, 1574);
7. Blvndeville, Thomas. 1589. *A briefe description of vniuersal mappes and cardes, and of their vse: and also the vse of Ptholemey his Tables. Necessarye for those that delight in reading of Histories: and also for Traueilers by Land or Sea. Newly set foorth by Thomas Blvndeville, of Newton Flotman in the Countie of Norffolke. Gent.* (London: Printed by Roger Ward, for Thomas Cadman, 1589);
8. Blundeville, Thomas. 1594. *M. Blvndevile His Exercises, containing sixe Treatises, the titles whereof are set down in the next printed page: which treatises are verie necessarye to be read and learned of all yovng Gentlemen, that haue not bene exercised in such disciplines, and yet are desirous to haue knowledge as well in Cosmographie, Astronomie, and Geographie, as also in the Arte of Navigation, in which Arte it is impossible to profit without the helpe of these, or such like instructions. To the furthe-*

rance of which *Arte of Navigation*, the said M. Blundevile speciallie wrote the said Treatises and of meere good will doth dedicate the same to all the young Gentlemen of this Realme (London: Printed by Iohn Windet, dwelling at the signe of the crosse Keies, neere Paules wharffe, and are there to be solde, 1594). Izdanja ovoga djela pod istim su naslovom objavljena 1597. i 1606. godine;

9. Blundeuile, Thomas. 1599. *The art of logike. Plainely taught in the English tongue, by M. Blundeuile of Newton Flotman in Norfolke, aswell according to the doctrine of Aristotle, as of all other moderne and best accounted Authors thereof. A very necessarie Booke for all young students in any profession to find out thereby the truth in any doubtfull speech, but specially for such zealous Ministers as haue not benee brought vp in any Vniuersity, and yet are desirous to know how to defend by sound argumentes the true Christian doctrine, against all subtill Sophisters, and cauelling Schismatikes, & how to confute their false Sillogismes, & captious arguments* (London: Imprinted by Iohn Windet, and are to be sold at Paules Wharfe, at the signe of the Crosse Keyes, 1599);
10. Blundeuile, Thomas. 1602. *The Theoriques of the seuen Planets, shewing all their diuerse motions, and all other Accidents, called Passions, thereunto belonging. Now more plainly set forth in our mother tongue by. M. Blundeuile, then euer they haue been heretofore in any other tongue whatsoever, and that with such pleasant demonstratiue figures, as euery man that hath any skill in Arithmetiche, may easily vnderstand the same. A Booke most necessarie for all Gentlemen that are desirous to beskilfull in Astronomie, and for all Pilots and Sea-man, or any others that loue to serue the Prince on the Sea, or by the Sea to trauell into forraine Countries. Whereunto is added by the said Master Blundeuile, a breefe Extract by him made, of Magnus his Theoriques, for the better vnderstanding of the Prutenicall Tables, to calculate thereby the diuerse motions of the seuen Planets. There is also hereto added, The making, description, and vse, of the two*

most ingenious and necessarie Instruments for Sea-men, to find out therebe the latitude of any Place vpon the Sea or Land, in the darkest night that is, without the helpe of Sunne, Moone, or Starre. First inuented by M. Doctor Gilbert, a most excellent Philosopher, and one of the ordinarie Physicians to her Maiestie: and now here plainely set downe in our mother tongue by Master Blundeuile (London: Printed by Adam Islip, 1602).

Summary

Petrić's *ars historica* in the Abridgement of Thomas Blundeville

Key words: Frane Petrić, *Della historia dieci dialoghi*, Thomas Blundeville, collection of precepts, Giacomo Aconcio, *ars historica*.

The first English work on the art of history (*ars historica*) written by Thomas Blundeville was published in 1574 under the title *The true order and Methode of wryting and reading Hystories*. His work Blundeville compiled from the works of two writers: Frane Petrić's *Della historia dieci dialoghi* and Giacomo Aconcio's treatise *Dell osservationi et avvertimenti che aver si nel de-bbono legger della historia*.

Blundeville's work can be considered as a collection because he selects only the second half of Petrić's dialogues on history, from the sixth to tenth and also because he does not translate the selected dialogues entirely. Blundeville often shortened the selected parts of Petrić's dialogues. In this process he often made use of inversion and interpolation. Therefore Blundeville's work does not represent a translation, but an abridgement of the Petrić's work. In his abridgement the English author ignores Petrić's theoretical efforts and as a result offers a collection of precepts in which prevails Blundeville's interest for the utilitarian character of history.